

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1872.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ

SZÁSZ GERŐ,

ev. ref. első-pap és esperes.

FŐMUNKATÁRS

SZÁSZ DOMOKOS,

ev. ref. második pap és egyhm. jegyző.

MÁSODIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRTT, 1872.

NYOMATOTT STEIN JÁNOS M. K. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

T a r t a l o m.

	Lapszám.		Lapszám.
Ágoston György Vidéki élet. Gy. Vásárhely.	199.	Herceg Sándor. Vidéki élet. Kolozs.-kalota.	132. 142.
Balázs Gergely Vidéki élet. Héjjasfalva.	54.	Horváth István. Vidéki élet. Vértő sebek. Az egyh.-kerületi közgyűlés előtt.	103, 111. 119. 195.
Balázs János. Vidéki élet. Válaszut.	231.	Horváth Mózes. A világ kiállítás ügyében.	211.
Benedek József. Vidéki élet. Védelem.	207.	Horváth Sándor. Vidéki élet. N.-Enyed. Nyílt kérdés. Vidéki élet. M.-Décse. Az első lépés a cél felé.	31. 71. 79. 89.
Benkő Lajos. Karácson.	409. 418.	Igaz Péter. Vidéki élet. Udvarhelyszék.	206, 214.
Bod Károly A népnevelés ügye Schweizban. Szerény vélemény nyilv. ist. tiszteletünk . érdekében. Néhány szó a viszhangra. Pestalozzi.	21. 30. 26. 34. 163. 309. 317. 325	Ince Mihály. Válasz Kisantal urnak.	318.
Borbát Pál. Vidéki élet. Dálnok.	191. 98.	Indali Péter. Felhívás a néptanítói egyletekhez. Meghívás a kolozs.-kalotai tanító-egylet gyűlésére.	282. 287
Császár László. A katholizálás, mint a kepe és felszedése körüli eljárások következménye.	107.	Jónás Elek Vidéki élet.	159.
Csulak Zsigmond. A szervezési törvényhez.	244, 251	Kaproncai Benő. Vidéki élet. Lele.	407.
Csűrös József. Világos felelet a nyílt kérdésre. Vidéki élet. Bethlen.	92. 221.	Karácson Mózes. Polemizáljunk.	239.
Dánó István. Vidéki élet. Vajda-Kunyad-zarándi egyházm.	302, 311, 319, 327.	Kelemen János. A baj és gyógyszere Elmélkedés az egyh. szolgák fizetéséről. A vallás-tanításról.	113, 121, 129. 180. 186. 123, 131, 139, 140, 140.
Dezszi Gyula. Strausz. A francia prot. közszinata.	125, 132, 141, 148, 156. 380, 388, 396, 405, 414.	Kemény Ferenc, báró. Megnyitó beszéd.	265.
Demeter Samu. Prot. fők-egyl. megnyitó beszéd. A nép-iskolai vallás-tanításról. Az egyh.-kerületi közgyűlés. Nép-iskola-ügy. Üdvözlőt a kol.-dobokai. néptan.-egyletéhez.	44. 51, 58, 66, 75, 82. 171, 179. 201, 209, 217. 376.	Kisantal Sámuel. Vidéki élet. Sepsi.-egyhm. Szervezeti törvényhez. Helyreigazítás.	206, 215. 236. 234. 310.
Dobai Lajos. Vidéki élet. M.-Madaras.	87.	Kolozsvári Károly. Vidéki élet. Csapó.	174.
Elekes Kálmán. Vidéki élet. Gernyeszeg. Család-könyv.	39. 61. 182. 108.	Dr. Kolozsvári Sándor. A kameratikum beneficiumok 1, 9, 17, 25, 33, 41.	237. 246.
Fábián Dániel. Elmélkedés elemi iskoláink felett	81,	Kovács Elek. Vidéki élet. B.-Sz.-Miklós.	190.
Felszegi Vidéki élet. Orbai egyházmegye	190.	Kovács Ferenc. Vidéki élet. T.-Szántó.	190.
Ferenc József. Hiteles-e a papi aláírás.	245.	Dr. Kovács Ödön. A lelkészi eskümintá.	49, 57, 65. 73.
Filó Lajos. Döllinger unió-kisérlete.	369.	Költő László. Nyílt levél. Sz.-szólnok.	47, 54, 63. 70.
Gergely Lajos. Népiskolai-ügyünk.	262.	Lázár. Vidéki élet. Háromszék.	38, 46.
Gönci János. Könyvismertetés. Vidéki élet. Fodorháza. Isteni tiszteletünk érdekében.	68. 76. 151. 313. 321.	Nagy Béla. Egyh. és isk. élet Német-alföldön. Egyh. élet Német-alföldön.	36. 118, 126.
Hegedűs István. Az új iskolai év küszöbén.	273, 289.	Nagy Domokos. Vidéki élet. Kutyalva. Utolsó szavam	69, 174, 182, 189, 398. 407.
Herepei Gergely. Vázlatok Benkő József naplójából.	188, 198, 205, 220. 228.	Nagy Péter. Helyreigazítás	347.
		Nyestli Lajos. Vidéki élet. Lompért.	247.
		Orthodoxus. Több tisztelettel.	393, 402.

	Lapszám.	Lapszám
Páll Károly.		
A szegény és koldus-telepek Hollandban.	157.	
Pásztor Sándor.		
Polemizáljunk.	238.	
Parádi Kálmán.		
A descendenc-theoria.	371, 379, 386, 385.	
Peregrinus.		
Paedagogiai levelek.	245, 253, 270, 286, 293, 300.	
Peterdi Károly.		
Viszhang.	91.	
A 48-ik XX-ik törvényeik.	291.	
Pünkösdi Eerenc.		
Vidéki élet.	79.	
A háromszéki prot. fiók-egylet alapszab. tervezet.	86.	
Samuel József.		
Vidéki élet. N.-Kend.	127, 134.	
Feleletül.	295.	
Sebestyén Károly.		
Vidéki élet. Böllön.	135, 158, 167, 173, 344.	
Sylveszter Domokos.		
Apróság.	254.	
Simó Géza.		
Népiskolák délkeleti Németországban	5, 14, 101.	
Solymosi István.		
Vidéki élet.	104, 163, 271, 294.	
Szabó Endre.		
Frőbel a népiskolában	105.	
Frőbel a nőnevelésről	145, 153.	
Az idők tanúsága	233, 297.	
Szabó István.		
Vidéki élet. Pata	199.	
Szabó Károly.		
A gy.-fehérvári főisk. törvényei	4, 13, 20, 28.	
Nevelésügyi levelek.	2, 115.	
Védelem.	311.	
Szász Béla.		
Autonomia főisk. vagyona.	185, 193.	
Szász Domokos.		
Csak egy pár szót.	10.	
Caveant consules	169.	
Két válasz.	203, 219, 227.	
A confessiók és apost. hitforma	329, 337, 345.	
	353, 361.	
Egy hang a távolból.	411. —	
Szász Gergely.		
Vidéki élet. Ördög-Keresztur.	191.	
Szász Gerő.		
A 15-ik paragraphus	97.	
A választások előtt.	137.	
Az apologiára.	177.	
Válasz.	215.	
A kisdedek hete.	225.	
Az ünnepi légációk.	377.	
Temetőink.	385.	
Könyvismertetés. Vadas beszédei	412.	
Szász János.		
Apróság.	236.	
Szász Károly.		
Nyiltlevél a prot. közl. szerkesztőjéhez.	55.	
A 15-ik §. apologiája.	161.	
Szász Lajos.		
Népiskolai ügy.	147.	
Szentkirályi Sándor.		
Egy intolerans rom. kath. lelkész.	61.	
Szeremlei Samu.		
Az ördögtrül és a ref. ördögüzésről,	35, 46, 53.	
Felelet a pecsét-isme érdekében.	68.	
Székely János.		
Szerény észrevétel a 15-ik §. című cikke	124.	
Értesítés,	135.	
Szilágyi Ferenc.		
A kolozsvári egyetem.	109.	
Erdélyi prot. egyetem.	349, 356.	
Timár Lajos.		
Vidéki élet. Méra.	22.	
Kérdés a pecsét-isme érdekében.	52.	
Nyilt kérdésre, nyilt felelet.	84.	
Szabadíts meg a gonosztúl.	99.	
Tokaji János.		
Iskola-ügyi rendszabályok.	323.	
Vidéki élet. Kükküllői egyházmegye.	342, 350, 358.	
	366, 375, 382.	
Tokos Sándor.		
Vidéki élet. Vajasd.	95.	
Toth Tamás.		
Virágok, a virágok közt.	363, 372.	
Török István.		
Felhívás.	183.	
Valler József.		
Vidéki élet. Özvegy-árvai pénztár Kolozs-Kalotában.	77.	
Vályi Elek,		
Történelmi okmány.	365, 373.	
Váradai Károly.		
Az unitáriusok zsinata.	299, 306.	
Név nélkül:		
	10, 22, 02, 40, 48, 56, 64, 72, 88, 104.	
	140, 200, 352, 392.	
Válasz a helyreigazításra.	7.	
A főkonzistorium, igazg. tanács üléséből,	12, 27, 45, 60,	
	85, 100, 117, 148, 171, 181, 197, 213, 228.	
	252, 308, 316, 324, 340, 364, 404, 412.	
Kanonika vizitáció (T.)	18.	
Rövid közlemény a kolozs-dobokai tanítói vitatkozásokról.	84.	
K.-dobokai tanítók közgyűlése.	315.	
Az egyetemi tanárok kinevezése.	329.	
A prot. egyelet közgyűlése.	333.	
Püspöki vizsgálat a marosi egyh. megyében.	342.	
Könyvismertetés. Magyar a b c. (T.)	110.	
Vidéki élet. N.-Enyed.	222.	
Marosi egyh.-megye.	230.	
Apróságok.	235.	
A közgyűlés legfontosabb teendője.	241, 249, 257.	
Az egyh.-kerületi közgyűlés naplója,	266, 275.	
A prot. theologusok vitája.	165.	
Az igazg. tanács körlevele.	305.	
Egyetemi enquéte.	347.	
A kolozsvári egyetemre vonatkozó törvények.	355.	
Középtanodai enquéte.	364.	
Szil.-szólnoki egyházmegyéből.	391.	
Egyleti élet.	423.	
E közleményeken kívül, rendes rovatot vezettünk „kü-		
lönfélék“ cím alatt, melyeknél az érdekességen és tartal-		
masságon kívül, még az általánosságra is tekintettel		
voltunk; a köröztetések által pedig éppen eddig nem is-		
mert szolgálatot tettünk a nyilvánosságnak.		

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1872, JANUÁR 4.

53—I. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

= Egy pár számunkat az elsőből minden volt előfizetőnknek megküldjük azon szíves kérés-sel, hogy előfizetésüket, vagy megrendelésüket mielőbb megtenni szíveskedjenek: ellenkező esetben, lapunk küldését felfüggeszszük. Nem irodalmi házalás ez, mert erkölcsi kötelezettséget nem követel; csupán alkalom-nyújtás, hogy idejében eszközölhessék megrendelésüket: miután felesleges példányokat nem nyomatunk.

Lapunk előfizetési ára, a melléklettel együtt:

Évnegyedre	1 frt 50 kr.
Félévre	3
Egész évre	6

Kolozsvártt, januárban, 1872.

A szerkesztőség.

A „cameraticum beneficiumok.”

„Cameraticum beneficium“ elnevezés alatt ismeretesek azon egykor tetemes, de Erdélynek a Habsburg-ház alá jutása után jogtalanul s önkényűleg felette megcsonkított pénz-, és terménybeli javadalmak, melyeket feledhetlen emlékü nemzeti fejedelmeink nagylelkü adománya alapján, több egyházunk, s tanodánk hosszas időn keresztül háborítatlanul élvezett. Eme javadalmaknak önkényü redukálása, és átváltoztatása által szenvedett nagymérvü kárainknál csak azon törekvések, s folyamodások siker telensége volt fájdalmasabb, melyeket anyaszent-egyházunk jogainak védelme körül érdemekben gazdag egyházi főtanácsunk időnkint kifejtett, és tett.

Azt hittük volna, hogy a kedvezőbb jelen, a mult nem irigylendő tulajdonává teendi e tekintetben is ama küzdelmeket, melyeknek létoka ref. egyházunk jogainak a hatalom részéről való megtámadásában; részünkről pedig igazoltsága az önvédelem szent, s jogtisztelet hiánya nélkül senkitől meg nem támadható jogában nyugodott.

Elismerjük, hogy sok tekintetben törvényszerü eredmény; más tekintetben pedig csalódásunk kimagradásának legalább reménye követé várakozásunkat.

De másfelől, fájdalommal kell tapasztalnunk, bizonyos esetekben, a szilárdság helyett ingadozást, s a jogok védelmére hivatott közegeknek erély-hiányát, s érdeke sértő halogatását.

Igazolja ezt jelen cikkünk élén olvasható kincstári javadalmaink ügye is, melyet a menynyire közlőnyünk tere megengedi: tekintve annak ugy történelmi, mint jogi oldalát, és jelenlegi mikint állását, röviden ismertetni, tüztük feladatunkká. Az ügy mindnyájunk ügye; ismertetni azt, s jogos védelmére kelni minden egyházunk, s tanodánk javát szíven hordozó tagnak szent kötelessége.

I.

Magyar történelmünk legszebb lapjai közé tartoznak azok, melyekre, nemzeti életünk politikai viszontagságai között, az anyahontól elvált, s önálló nemzeti fejedelemséggé alakult Erdély bírces kis hazánk másfél századot felölelő története följegyezve van. Erdély bírcsei védbástyáivá lettek az ide menekült nemzeti szabadságnak.

S a többi testvérektől elszakadt fiai, régi alkotmányunk, ez őseinktől öröklött szent hit-bizományunk épségben fentartása iránti ragaszkodást vesztai hűséggel éleszték és ápolák. Nemzeti nyelvünknek a törvényhozásban, s a közéletben való használata által nemzetiségünk fenmaradásában, az utódok hálájára méltó nem kis érdemeket szerzenek. Jogi, és politikai institutioikban, a politikailag jogositott egyének, és testületek között egyenlőséget, a bevett vallás-felekezetek között pedig az igazsággal — az idő szerint Európában példánykép felállitható — szelidséget, türelmet, és kiméletet párosulva találjuk visszafükröződni. Az ország és egyház közötti viszonyok nem egymással szemben, és ellentétben álló, hanem a célok, és feladatok egységének, s nemességének tudatában egyesült társaságokat szemlélünk. A keresztyén vallásban kifejezést nyert, s az összes emberi életviszonyokat átható, és megnemesítő erkölcsi eszmék és elvek, nem egyedül az egyház, hanem ez, és az állam, mint szintén erkölcsi testület, közös tulajdo-

nai voltak, melyeknek érvényre jutása, s megvalósítása iránti célban állam és egyház összetalálkoztak. E viszony természeteszerű volt; s a célok egysége az eszközök azonosságát vonta maga után. Az ország főhatalmát physikailag képviselő nemzeti fejedelmek legtöbbszörre evang. reformatusok voltak; s miután az egyetemes protestáns egyháznak egysége csak eszmei, mit a szabad kutatás szelleme, és elve leng át: fentartó főereje éppen a particularismusban nyugszik. Tényleg tehát az erdélyi evang. ref. egyház sem függött semmi az államon kívüli hatalomtól. Szervezete nem hierarchiai, melynek hatalmi csucs-pontja az ország kebelén kívül áll. Nem egy nagy mechanizmus, melynek kívül álló motora tettség szerinti mozgásba hozza annak minden alkotó elemeit. Szóval, ország és egyházunk célban, és eszközeiben egyetértő testvér-társaságok voltak. Igy hiányzott a túlkapás iránti féltékenység alapja, mely szülő oka volt azon, talán még sok ideig megoldásra váró kérdésnek, mely az állam és egyház közötti közviszonyok meghatározása körül rég időtől fogva felmerült, s felszinen van ma is, tán inkább, mint valaha. . .

E röviden vázolt viszonyokat jelentőségükben felfogva, igen természetesnek találhatjuk, hogy dicső emléktű nemzeti fejedelmeink az akkori idők viszonyaihoz képest, bőkezűleg ajándékozáék meg egyházainkat, és tanodáinkat, mint nemzeti életünket meg-nemesítő, kulturánkat elősegítő, s az erkölcsi eszméket és elveket meghonosító közegeket.

Emez adományok között kiváló helyet foglalnak el a már említett kamarai beneficiumok. Keletkezésük ideje az 1556-ik éven innen esik; s csaknem minden nemzeti fejedelmünk nevével, vagy mint adományozó, vagy mint elődei adományait megerősítő, kapcsolatban állanak.

Statusunk előljárói, tiltakozásuk mellett, legfelsőbb meghagyásra, 1698. nov. 14-én és 15-én, az akkori kincstárnok jelenlétében, a kir. főkormány-szék előtt több mint ötven (összesen 53) ilyen adományt mutatának be (első productio), a melyekben foglalt javadalmak összege, készpénz, só és más terményekben, évenként 12,000 mfrtot tettek ki. Eme javadalmak, az előbbi követett újabb productiok, s mind annyiszor történt jogtalan elvonások folytán, annyira leolvadtak, hogy 1748-ban egy újabb productiot rendelt legfelsőbb meghagyás alól azon fáj-dalmas körülmény felemlítésével kérték az egyház főgondnokai a felmentést, melynél fogva a többszöri

productiokkal történt levonások, nemcsak hogy a 12,000 frt. javadalmat 3376 frt. 15 kr-ra apaszták; hanem még ebből is a kolozsi, tordai, és bözdújfalusi rom. kath. lelkészek részére összesen 177 forint 50 kr önkényűleg kiszakított. Sőt a produkált eredeti adomány-levelek egyrésze is visszatartatott — elveszett; végre is az egyház kezébe többé vissza nem került soha!

Méltán megrendül a jogérzelem, s a fájdalmat igazolt méltatlankodás követi: ha végig tekintünk eme javadalmak megapasztása történetén; s ha szemléljük azon eljárását az akkori kormánynak, melynek minden e tárgy körüli mozzanata a jog erőszakos megtámadása, s önkényű megrövidítése által jellemezhető.

Felesleges is emlitenünk, hogy az erdélyi ref. status a sokszor említett javadalmakat nemzeti fejedelmeink uralma alatt háborítatlan, s csonkítatlanul élvezte. De igen is hangsúlyozhatjuk már azt, hogy midőn a Habsburg-ház véd-uralma, az 1691-ben kelt Leopoldinum diploma értelmében, uralkodói hatalommá vált; más szókkal: az addig önálló Erdély az említett uralkodó ház alá jutott, még ez után is — ha bár nem sok ideig — érintetlen élvezetében volt. Ezt tanusítja Haller József kincstárnoknak 1693. okt. 9-én kiadott rendelete, melyben a Leop. dipl. 2-ik pontja értelmében (mire később visszatérünk) minden az erdélyi nemzeti fejedelmek által ref. statusunknak tett adományaikban foglalt javadalmak kifizetése, elrendelve lett. Haller József kincstárnok lemondásával, a kincstárnoki tiszt Apor István kezébe tétetett, a ki igazság-szeretetének, az említett alaptörvény (Leop. dipl.) által biztosított jogaink tiszteletének, éppen nem tiszteletre méltó példáját hagyá hátra, statusunk kérdéses javadalmi kiszolgáltatásának megtagadásában.

Megkezdődött a panasz; a sérelem fájó panasz, mely legfelsőbb helyre intóztatott; de következése az 1698. márc. 20-ról elrendelt productio lett; (adomány-leveleinknek, megvizsgálás végett, a kir. főkormány-székhez való bemutatása) s ennek szomorú következményei.

Dr. Kolozsvári Sándor.

(Folyt. következik.)

Nevelésügyi levelek, egy tanító barátomhoz. *)

Székelv-Udvarhely, dec. 17. 1871.

II.

Neheztelsz, hogy két hónapig várakoztattalak ezen levelemmel; sőt próbára tettem még a szerkesztő türelmét

*) Lásd, lapunk múlt évi 44-ik számát.

is. De bocsáss meg, mert a kinek életét az iskolai csengettyű szabályozza, az csak akkor beszélhet, ha a csengettyű hallgat. Hát ha még az egészség változékonyságát sem feledjük.

A mit első levelemben irtam, mindazt azon bevégzett tényre támaszkodva mondtam, hogy prot. egyházunk iskoláit, a 38-ik törvénycikk után is, nem csak megtartandóknak nyilvánította, hanem tényleg meg is tartotta; tehát, van magyar prot. iskola.

Ezen levelem célja már elbánni azon érveimet, melyek engem a prot. vagy szabad iskolához ragaszkodásra kényszerítenek.

Miolta az u. n. községi és felekezeti iskolák harca megindult, sok csapás érte a magyar protestantizmust; de ezek között bizonynyal legnagyobb azon szerencsétlenség, hogy egyházi, és iskolai társadalmunk vezérférfiai az iskola-kérdésben meghasonlottak, vagy legalább is ingadozni kezdettek; s e miatt, az addig oly fényes reményekre jogosított prot. nevelésügyi mozgalom, mondhatni, teljesen megakadt, s úgy látszik, még több csapás szerü eseményre van szükségünk, hogy vezérférfiaink ismét visszatérjenek a századok óta helyesnek bizonyult ösvényre.

Az iskola rendszerek ezen, mintegy három éves, torzalkodásában többen nyilatkoztak a prot. iskola mellett és ellen. Volt, ki az egész kérdést pénzkérdésnek; s volt, ki vallási kérdésnek tekintette.

Részemről, a prot. iskola-kérdést leginkább szabadsági kérdésnek tekintem, s érveimet is a szabadság elvéből merítem. Nézzük tehát egy kissé részletre.

1. A prot. vagy szabad iskolát követeli hazánkban az egyén hit-erkölcsi, vagy is, vallásszabadsági érdeke.

Megsértenélek, ha előttd a hit-erkölcsi, vagy is vallás-szabadság drága mivoltáról kezdenék beszélni; anynyit azonban ki kell jelentenem, hogy én, hazai viszonyaink között, prot. iskola nélkül a hit-erkölcsi szabadságot, s ezzel együtt magát az evangéliumi vallásosságot is veszélyeztetve látom.

Mi készít el ugyanis, hogy hit-erkölcsi szabadságunkkal helyesen tudjunk élni? Felelet: a szabadságra nevelő prot. vagy szabad iskola.

Mi által jutottunk ugyanis a keresztyénség forrásához? Nemde, az iskola által. S miből elégítjük ki ma is hit-erkölcsi szomjunkat? Nemde, a keresztyénség örök becsti forrásából, a minek élvezhetésére pedig éppen az iskola képesített.

Röviden szólva: vallásosságunk alapvetője az iskola; s a milyen az alap, olyan az épület.

Hallottam azon ellenvetést, hogy az egyén hit-erkölcsi minőségét a család szabályozza; de nem ismerem el, hogy, rendes körülmények között, a család nagyobb befolyással volna az egyénre, mint az iskola; sőt úgy vagyok meggyőződve, hogy, ismét rendes körülmények között, magát a családot is igen nagy mértékben éppen az iskola szabályozza; mert a teremtő kezén

kivül nem ismerek hatalmasabb tényezőt az egyén milyenné levésére nézve, mint az iskola. „Quod nova testa capit, id veterata sapit.“ Csak hogy az iskola legyen valódi iskola.

De hiszen, a vallásos nevelést megadja, az úgy nevezett, községi iskola is, mondják igen sokan.

Én e meggyőződést tévesnek tartom; mert ha megengedem is, hogy akadhat egy-egy pap, a ki valódi nevelő; de a nagy többség — legalább az én tudtom szerint — nem nevelőnek való, még ha vállalkoznék is a vallás tanításra; pedig a tapasztalat ellenkezőt hirdet, s még ekkor sem kell felednünk, hogy a szaktanárságot nem gyermekek számára találták ki.

Hát a tanító? A mi állami képezdeinkből kilépő tanító nem bírhat kellő képzettséggel a vallásos nevelésre; mert a képezdei tanfolyam alatt ezt meg nem szerezheti az egyházi társadalomtól, úgy szólva, kölcsön kért tanerők által.

Ha tehát az egykor prot. iskola állami hatalom alá kerül, még ha sikerülne is a jezsuitizmustól megóvni: akkor is ki lesz téve az elvallástalanodásnak; pedig az embert emberré leginkább erkölcsi természete teszi, ezt pedig hit-elvei szabályozzák. E szerint, ha prot. iskola nem lesz, vagy megemészt a már is előtérbe tolokodott jezsuitizmus; vagy elsüljedünk a vallástalanságban; mert prot. egyházzal beszélni prot. iskola nélkül, az én meggyőződésem szerint, anynyi, mint hatalmas fegyverzetü ellenséggel szemközt tüzésrség nélkül diadalt remélni.

2. Prot. vagy szabad iskolát követel az egyén nemzetiségi szabadsága is.

Magyarország addig áll, míg benne a magyar elem értelmi, erkölcsi, és anyagi fölényben lesz.

Hogy prot. iskoláink e tekintetben minő multra hivatkozhatnak, tudja minden elfogulatlan ember. Hiszen, a reformatorok, mikor az egyén hit-erkölcsi szabadságát proclamálták, ugyan akkor a nemzetiségi jogok élvezetébe tényleg vissza is helyezték.

Korunkban pedig a nemzetiségi kérdés éppen élet-halál kérdés; s valamint a vallás, úgy a nemzetiségi szabadság napirenden levő harcának aligha végét éri a mostani nemzedék. Ha már a magyar prot. iskola nemzeti jellegét letenné, oly formán cselekednék, mintha valamely csapat éppen az ütközet folytában hányná el fegyverét.

A magyar haza sorsában végződik tehát a magyar prot. iskola fenmaradását illető követelmény. És a többi nemzetiségek? Tessék pályázni! A verseny-futás alatt, remélhetőleg, megtanulandják, hogy a magyar nemzet valamint ezer év alatt soha sem tört hazánk egyik nemzetisége ellen is, azonképpen most sem szándékozik egyiket is kiirtani közös hazánk földéről; hanem anynyit bátorodik megjegyezni a maga részéről is, hogy ő sem szándékozik senki kedvéért meghalni.

3. A prot. iskola fenmaradását követelik, a fennebbieken kívül, az egyén egyetemes szabadságai.

Meg ne ütközzél, barátom, azon, hogy én egyéni sza-

ba dságokról beszélek; mert a magában tekintve egységes szabadság, különböző vonatkozásai szerint, csakugyan nevezhető különféle jelzőkkel. Így például, más a vallás-szabadság, más a szólás-szabadság, s ismét más az ipar-szabadság.

Nézzünk csak hazánk egyetemes társadalmára. Nemde, 48 óta az egyén minden ponton harcol legkedvezőbbnek vélt helyzetéért.

48 előtti hazai társadalmunk a születés szerint volt berendezve; s ez a születési rendiség bélyege rajta volt legelől a polgári társadalmon, vagy államon; észrevehető volt az egyházi társadalmon; sőt magán az ősz társadalmon, vagy családon is. A szabadság, egyenlőség, és testvériség esztendeje pedig mindezt megváltoztatta papirosan. Meg ám! De az élet még ma is megtudakozza, legalább kéz alatt: kitől születél, s csak azután dönt.

De ha már meg van elvileg az egyén szabadsága, illik, hogy valóság is legyen belőle. Természetes; de a szabadsággal tudni kell élni, erre pedig csak is a szabadságra nevelő iskola tanít meg; más szóval, hazánk születési rendiségen alapuló társadalmából érdem rendiségen alapuló társadalom, szabad iskola nélkül soha sem lesz.

Tehát, a prot. vagy szabad iskolát társadalmi átala-

kulásunk is követeli; vagy a mi ugyanezt teszi: az egyén egyetemes szabadságai szintén szabad iskolát követelnek.

De hiszen, az egyén egyetemes szabadságait az állami nevelés rendszere szintén ápolja. Nem vitatom az ellenkezőt, ámbar tehetném; csak annyit kívánok, hogy a mely iskola szabadsági küzdelmeiben századokkal megelőzte az állami iskolát, annak létjogát, szükségességét ne bántsá senki; még akkor se, ha a schveizi paedagog Friesurral így szólunk az iskolai terhek miatt:

Das können wir nicht, Bund; wenn du befehlst, so hilf auch zahlen.

Tehát, állami iskola éppen ne legyen? Ezt nem kívánom; sőt óhajtom, hogy legyen. Hadd legyen módunk, a verseny folytán megtanulni, hogy a politikai társadalomnak is van a nevelés ügyében szakértelme, és lelklismerete; mert hogy pénze lehetne, azt eddig is tudtuk.

Ime, barátom, ezek az én szabadsági érveim, a prot. iskola mellett. Még csak azt jegyzem meg, hogy én nem mostani nyavalyás iskolai állapotunkat akarom fentartatni; hanem a prot. egyházi társadalom mellé illeszkedő, kellőleg rendezett iskolai társadalmat óhajtok.

A viszont találkozásig!

Igaz barátod,
Szakács Mózes.

TÁRCA.

A Bethlen Gábor által alapított gyula-fejérvári főiskola törvényei.

Protestáns iskoláink, s általában protestáns oktatás-és nevelés-ügyünk történelme egyházunk történelmével elválszhatatlanul össze van forva, s ez ismét a legszorosabb egybeköttetésben áll hazánknak a legközelebbi negyedfél század alatt lefolyt multjával.

Valamint a magyarországi, ugy az erdélyi protestáns egyházak történelme a tárgy nagyszerűségéhez méltó alakban mai napig nincs, és nem lehetett megírva; s bármennyire becsüljük, méltányoljuk, s bármily hálás kegyelettel tekintjük is tudományos férfaink munkásságát és fáradozását, melyet e téren eddig kifejtettek, ha őszinték akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy egyháztörténelmüknek a tárgy fontosságához, s a mai tudományosság követeléseire méltó megírását csak a jövőtől, talán csak a távol jövőtől remélhetjük, és várhatjuk; midőn majd az egyes egyházi testületek, iskolák levéltáraiban, könyvtáraikban, s magánosok gyűjteményeiben lappangó oklevelek lelklismeretesen föl lesznek kutatva és közzé téve; midőn a részletek alapos megvitatásának, és kitisztázásának nehéz munkája után, egy erre kellően készült, és hivatott férfiú, a magyar protestáns egyház történelmét annak viszonytagságokkal, és fájdalomokkal teljes, de lélekemelő, dicső multjához méltóan képes lesz megalkotni.

Iskoláink, oktatásügyünk multjának földerítésében, és ismeretében, fájdalom, még hátrább állunk, mint a szo-

rosabb értelemben vett egyház-történelemre nézve főntebb jeleztem. E téren még kevesebb az elődolgozat, mint amazon; s még több hiány pótlása, még több adat föl kutatása, közzé tétele, s földolgozása mulhatatlan föltétel arra, hogy egykor célt érhessünk.

Az erdélyi reformált főiskolák tanári értekezlete, mely nyolc év óta föladatához híven, szép sikerrel működik, az e téren méjjen érzett hiány lehető pótlását tűzte egyik főcéljává; midőn elhatározta, hogy az évenként a hét főiskola helyén föl váltva tartandó értekezletek alkalmával, az illető iskola valamelyik tanára, azon iskola lehetőleg kimerítően kidolgozott történelmét mutassa be, s illetőleg olvassa föl. Így készült el hét év alatt a hét főiskola történelme, melyek közül azonban még eddig csak a P. Szathmáry Károly munkája „A gyula-fejérvár-nagy-enyedi Bethlen-főtanoda története.” N. Enyed. 1868. van közzé téve. A tanári értekeztet a többi hat munka kiadását is elhatározta, s óhajtjuk és reméljük, hogy iskoláink nagyobb részének anyagi szegénysége mellett is, találni fog az értekeztet módokat, melyek e munkák tetemes költséggel járó kiadását lehetővé tegyék.

P. Szathmáry Károly munkája e téren, egyházkerületünkben úttörő munka, kellő szakismerettel, valódi tárgy-szeretettel, hivatással, s a rendelkezésre állott adatokhoz mérve, melyek legnagyobb részét az Enyedet 1849-ben ért csapás megsemmisítette, kimerítően írva. Azonban, azt hiszem, hogy éppen az említett sajnos körülmény miatt, maga a szerző méjjen érezte, hogy munkájában itt-ott

hiányoknak kellett maradni; s el fogja ismerni, hogy egyes állításait a már azóta is fölmerült, s még bővebben napfényre kerülhető újabb adatok pótolhatják, módosíthatják, s megigazíthatják.

Ezen irodalmunk, s a mivelte közönség által méltó elismeréssel fogadott munka egyik fő hiányát pótolva, egyzersmind iskolaügyünk multjának ismertetéséhez egy igen nevezetes adattal akarok járulni, midőn e lap olvasóival egész terjedelmében közlöm az Erdély legnagyobb fejedelme, oktatásügyünk korában legnagyobb, s leg tiszteletre méltóbb bajnoka, Bethlen Gábor által alapított gyula-fejérvári főiskola törvényeit, melyeket P. Szathmáry Károlylyal annak idejében csak azért nem közöltem, mert akkor még előtttem nem voltak ismeretesek.

Az erdélyi muzeum kéziratárában, néhai dr. Eötvös Ágoston nagy becsü eredeti és másolt oklevelekből álló hagyatékában létezik ezen törvényeknek kétségtelenül egykoru példánya, ivrét 3 ivre irva, latin szöveggel „Leges Illustris Scholae Transylvannae“ cím alatt, melyre a kéziratár rendezése közben csak a mult évben akadtam, s melyet e lapokban célirányosabbnak láttam lehetőleg hű fordításban közölni; maga az eredeti szöveg közzé tételét valamely protestáns oklevéltár számára tartva fönn.

Nem ereszkedem ezen törvények részletes fejtegetésébe, melyeket tanügyünk szakférjai bizonyosan örömmel fognak tanulmányozni; csak annyit jegyzek meg, hogy az azokat jellemző humanitásban, melyet az ezen kori külföldi egyetemek törvényeiben, és erkölcsi életében hasztalan keresnénk, az alapító Bethlen Gábor szelleme tündöklik, s hogy nemzetünk, ezen ezelőtt mintegy harmadfél századdal keletkezett iskolai törvényekre, melyekben a gymnasiumot végzett ifjaknak a tudományok, és tanórák szabad választása meg volt engedve, méltó büszkeséggel tekinthet vissza.

A gyula-fejérvári Bethlen-főiskolában, melynek egész szervezetéről e törvények hű képet adnak, egy erdélyi protestáns egyetem alapja volt lerakva, s meg vagyok győződve, hogy ha Bethlen Gábort az ő szellemében működő fejedelmek követik; ha a szomoru politikai viszonyok az erdélyi fejedelemség bukását oly hamar elő nem idézik: az erdélyi részekben legelső egyetem fölállítását nem kellene maig is a jövőtől, most már talán csak a legközelebbi jövőtől várnunk.

De szóljanak magok e törvények, melyek a ma Enyeden virágzó főiskola alapítójának emlékét dicső fényben tüntetik föl.

Az erdélyi főiskola törvényei.

Az iskola főnökről, vagy az iskola gondnokáról.

1. A fölséges fejedelemnek esküt tegyen, hogy a collegium diszére, és gyarapodására ereje szerint gondot visel.
2. A collegiumot minden évnegyedben megvizsgálja, és minden után szorgalmatosan nyomozzon.
3. Gondja legyen, hogy a tanároknak, és tanítóknak járó fizetések annak idejében ki legyenek fizetve.

4. A tanárok kérelmére, az ünnepélyes cselekményekben vegyen részt.

5. A collegium épületeire, jövedelmeire, kiváltságaira, jobbjágyaira úgy viseljen gondot, mint tulajdon jószágaira.

A tanárokról, és tanítókról.

1. Senkinek botránkoztatást ne okozzanak, hanem istenes, és tisztességes társalkodásuk példájával mindenki előtt tündököljenek.

2. Egymás iránt kölcsönös jó indulattal viseltessenek, és ha közöttök valami viszálykodás talál támadni, azt az igazgató elébe vigyék.

3. A reformált hitvallás ellen, elméjük mutogatása végett, se idegenek, se háziak előtt, versengve ne vitatkozzanak, ne hogy magokat vallásuk tisztaságában gyanusokká tegyék, vagy másoknak botránkoztatást okozzanak.

4. Tanításra, vagy előadásra rendelt óráját senki el ne mulasztja.

5. A tanításban az elmék megválogatására kiki ügyeljen, és mindig szemé előtt tartsa azt a szokott mondást: Cui bono, (mi haszna)?

6. Senki meszsze ne távozzék előljárói engedelmével nélkül.

7. Mindnyáján komolyan viseljük magokat, s tanítványainkkal igen nagy bizodalmasságba ne ereszkedjenek.

8. Tanítványaik fenytésében legyenek kemények, de ne kegyetlenek.

9. Gyanus személyekkel való társalkodástól tartózkodjanak.

10. A tudományokra, s egyzersmind az erkölcsökre való gond is szívökön fektüdjék.

11. Minden évnegyedben vizsgálat, és közvizsga tartassék, ugy a köz iskolában, mint az osztályokban.

12. Minden tanítványukhoz nyájasok, és jó szívűek legyenek, s irántok atyai indulattal viseltessenek.

13. A főurak, és nemesek fiai, s többi tanítványaik között a különbséget pontosan figyelembe vegyék, az oktatásra nézve.

14. Az elutasítás, vagy kicsapás legyen a legnagyobb büntetés.

(Polytatása következik.)

A népiskolákról délkeleti Németországban.

Főegyházi tanácsos, dr. Mühlhäuser tollából közelebb került ki sajtó alól „A népiskolák a korábbi baden-durlachi őgrófságban“ című munka, melyben szerző, hivatalos források nyomán, a népiskolák fejlődését tárgyalja, kezdettől fogva jelen századig. Alábbi sorok egy kis kivonat Mühlhäuser terjedelmes művéből, a menyinyire e lapok szűk terjedelme engedi, ha érdemesnek tartja szerkesztő ur a közlésre, ismertesse meg az „Erd. Prot. Közlöny“ olvasóival. Nevezett Mühlhäuser három időszakot vesz fel a népiskolák fejlődésében; az I-ső tart a 16-ik század közepétől a harminc éves háboruig.

Kezdetben csak latin iskolákat ismertek; az első német népiskolák a reformacio következtében tűnnek föl, s azokat egyedül az egyházvallásos szükséglet teremtette. Egyházi segédkezések, egyházi feladattal, s egyházi szer-

vektől gondoztatott, s csaknem kizárólag egyházi eszközökkel tartatott fenn. A népnevelés kiindulási pontja a káté volt. A papnak — vagy az ő felvigyázata alatt a harangozónak — vasárnap délelőtt a kátét kellett tanítani; így lesz a harangozóból kateketa. Minél nagyobb jelentőséget nyert a káté — különösen a hitszakadás után —, annal nagyobb szükségét látták annak, hogy az ifjuságnak magának könyvet adjanak kezébe, hogy olvasva, tanuljon. Így lett a harangozói hivatalból iskolamesteri hivatal. És az érdem, hogy először léptek ez utra, s ez által a német népiskolák alapját megvetették, dél-keleti Németországot, különösen Württembergot, Pfalzot és Baden-Durlachot illeti.

A népnevelésnek ez időben, az úgy nevezett, latin iskolák igyekeztek használni, tudományos hivatásuk mellett. Kitűnik ez egy 1536-ki baden-durlachi iskola-szervezetből, mely helyen ugyanis a városi jegyző 10 frt és 4 véka gabona fizetésért iskolát tartott. Ez így szól: „egy dürlachi iskolamesternek fogadást kell tenni és megesküdni, hogy minden kis gyermeket, a ki felügyelete és tanítása alá adatik, legyen az idegen vagy városi, gazdag vagy szegény: legelőször isten félelmére, azután a felsőség, szülőik, s általában minden idősebb személyek iránti tiszteletadásra szoktat; először jószívű intésekkel, ezután komoly dorgálással; s végre, ha szükséges, közönséges (virgázás) testi büntetéssel. Továbbá, az olyan kis gyermekeket, kik még a betűket sem ismerik, szorgalmasan erre tanítani, a „pater noster“-t és a „tiz parancs“-ot jól beemléltetni, ugyszintén a „benedicite“ és „gratias“-nak nevezett asztali imádságot is, hogy otthon evés előtt és után azt jól elmondani tudják. Továbbá, minden gyermeket — mihelyt a tollat vezetni tudja — komolyan rá kell szorítani az iskolatanitónak, hogy napjában kétszer „diarium“-ot írjanak, azt neki bemutassák, s a netalán esett hibákat javítsa ki. Ha pedig, egy városi polgár nem akarná fiát a latinban neveltetni, hanem csak azt óhajtja, hogy fia németül olvasni, s egy keveset írni tudjon, azután pedig valami mesterségre akarná adni, az ilyeneket is hasonló szorgalommal kell az iskolatanitónak a német írás-és olvasásban oktatni, nem kevésbé isten félelmében és a jó erkölcsben nevelni, meggondolván Aristoteles mondását: *qui deficit in moribus et proficit in scientia, plus deficit, quam proficit*. Minden esztendő végén az iskolamesternek kérni kell a várost a tanitóságért, és hol a város nem kívánná az iskolamestert megtartani, vagy pedig az iskolamester nem akarna tovább szolgálni, mindkét fél tartozik a másikat egyneved évvel előre tudósítani.“

Azonban, ilyen iskolákkal is csak a tekintélyesebb községek bírtak. A reformacionak az örgrófságba bevitelekor (1556) a pforzheimi és dürlachi iskolákon kívül semmi rendezett tanoda nem létezett. Midőn az örgróf (II. Károly) a vizsgálóbizottságnak azt a rendeletet adta, hogy minden egyes községet kérdezzenek meg az új tanra nézve, egyszersemind meghagyta, hogy főfigyelmüket mindenütt az iskolákra irányozzák, a hol t. i. az létezik; a hol pedig

semmi iskola nincsen, tanácskozzanak a községgel, hogy miképen lehetne azt létesíteni. Legnehezebb kérdés volt a vagyonszerzés. Az állam az akkori pénzviszonyoknál fogva, semmi segítyt nem adott. A községek adtak egy kevés tanpénzt, megtették az iskolamestert községjegyzőnek, felszabadították az éjjeli örködéstől, és robottól. Minthogy az iskolai idő ekkor csak télen — egy negyed évig — tartott, a tandíj, mely negyedévenként 1—5 schilling volt, nem nagy összeget hajtott be az iskolatanitónak. Egy 1595-iki volbachi jegyzőkönyv így szól: „Volbach közönsége a sekrestyés helyett egy iskolamestert fogad, a ki az ifjuságot valamire tanithassa; minthogy pedig az iskolamester fizetése igen kevés arra, hogy abból megélhetne: a gazdák különösen azon gyermekeikért, kiket az iskolába küldenek, még valamit adjanak a meghatározott fizetésen felül.“ Volt pedig ez a meghatározott fizetés 10 véka alakor, és 60 kenyér, — nő, meg az óra gondozásáért járó 15 schilling! Fát az urasági erdőből kapott, melyet a „vallán hordott haza.“ Lakást néhol adott a község a tanitónak, mint pl. a fennemlitett Volbachban, hol „a tanitónak lakása van a községtől, egy kicsiny szoba, kamara és pince nélkül; segítsen magán, mint egy más szegény teremtés; kell azonban az ifjuságot jól nevelni,“ legtöbb helyen azonban a tanitónak magának kellett lakásról gondoskodnia, mely egyszersemind tanszobául is szolgált. A köndringeni tanító (1519) így panaszol: „a községtől kapok egy kicsiny szobácskát, melyben sem sütő-, sem fűtő kemence, sem semmi más egyéb nincsen, hogy abban egy szegény iskolatanító fentarthatná magát, és ha télen 20—30 gyermek iskolába jő, feleségemnek és gyermekeimnek ki kell menni onnan és egész télen más emberek nyakán élni.“

Néptanítói osztályról szó sem lehet. Megfogadott a község egy embert, ki olvasni, énekelni, kátét tanítani és egy keveset írni tudott, s ez volt az iskolatanító. Hogy pedig ezek az így fogadott egyének — kiknek hivatásuk a népnevelés vala — milyenek lehettek, lehet gondolni. Ha volt is köztük egy-egy tapasztalt, józan életű; de számtalan volt olyan, mint pl. a müllheimi, (1582) ki „korhely, részeges, feslett életű, hanyagolja az iskolát, gyermekek és szülők semmi kedvet nem éreznek hozzá, azért elutasítatik.“

Semmi osztályozás nem történt; rosz és rendetlen volt az iskolába járás úgy, hogy ebben a korszakban semmi örvendetes lendületet nem találhatni.

II-ik korszak: a harminc éves háborútól, a 18-ik század kezdetéig.

Valamint a német nemzet összes miveltségére, úgy a csak épen most fejlődő népiskolákra nézve is a harminc éves háboru, és a csaknem enynyi ideig tartó francia háboru felette káros volt. Földrajzi fekvésénél fogva, a badeni grófság a spanyol örökösödési háboru bevégződéseig, a harcok színhelye volt. Az iskolaházak hammuban feküdtek, az egyházi vagyon csaknem egészen felprédáltatott.

Simó Géza,
papjelölt.

(Vége következik.)

BELFÖLD.

Válasz a helyreigazításra.

Szerkesztő barátom!

Egerpataki Kis Károly urnak kifogása van az ellen, hogy „nevetségig tulcsigázott“-nak nevezem egyik közlelbbi főtanácsi tudósításomban a fogarasi egyház követelését a vásár-vám jogának a város által történendő megváltása iránt; s azt állítja, hogy én ez ítéletemet arra alapítottam, hogy az egyház a tiz évi jövedelem-emelkedést, s a netaláni megváltási összeg fölöslegét egészen magának kívánja föntartani, holott az egyház csak ez összegek felét akarná magának kikötni, s így, szerinte, okoskodásom alapja elesvén, az is ezzel bukik.

Elismerem, hogy egerpataki Kis Károly ur „helyreigazítása“ nem félreigazítás lenne, ha valaha oly kikötéssel fogadta volna el kabátját szabójától, hogy, ha a gyapju ára a következő évben föl talál szökkenni, egerpataki Kis Károly ur után fogja pótolni a gyapju ár-emelkedésének reá eső részét. Mindaddig azonban, mig az emberek kész portékát meghatározott összegért szoktak vásárolni — ha a netalán keletkező perek által az ügyvédek zsebeit nem kívánják tömni — engedje meg nekem, egerpataki Kis Károly ur, hogy egy ily kikötésekkel körülírt vásári ajánlatot nevetségig tulcsigázottnak nevezek; — a mi különben korántsem azt teszi, hogy Fogaras városának ajánlata is nem nevetségig csekély, midőn a remélhetőleg még emelkedő évi 1700 frtnyi jövedelem tőkésjeül 24, vagy akár 25 ezer forintot ajánl, s azt is úgy, hogy belőle 20 ezer forintot évi 2000 frtos részletekben, tehát, úgy szólván, magából az évi jövedelemből, fizessen.

Ha jól sejtjük, az egyházi főtanács épen azért küldött biztost a hely színére, hogy a vásár méltányos feltételek mellett megköthethessék. A biztos e feladatát nem bírta megoldani. Nem vonjuk kétségbe buzgalmát, — de azt hisszük, tapintatosabb eljárás lesz vala az egyház, illetőleg az ő részéről, ha föltételeiket egyszer, s mindenkorra szabják meg; mely esetben talán a város is hajlandóbb lesz vala az értéknek megfelelő árt ajánlani meg, miután ily bizonytalan, után-számítgatásokra alkalmat adó vásárokat alig lesz valaki hajlandó kötni, ha hérszerződésekkel igen is.

A „helyreigazítás“ többi részét, nem tartom szükségesnek, e becses lapok terén taglalgatni.

A lényegét én így fogom föl.

A főtanácsi tudósító.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Üdvözljük olvasóinknak a beállott ujesztendőt most, midőn első számunkkal — mint jó barát — belépünk ama hajlékokba, hol mindenkinek melegen kell érezni, hogy az ügy, melynek szolgálatában állunk — mindnyájunk ügye! De üdvözljük egyszersmind azzal az óhajással: vajha, mindenki számot vetne önmagával, teen-

dővel, tartozásaival, melyekre kötelezi az az állás, melyre a gondviselés elhívta! Ha az újévet csak a naptár jelzi; ha csak új időszakot kezdünk, mely lejárván örömeivel, fájdalmaival, közelebb visz az enyészethez: ros szolgák vagyunk; ha az akarat nem izmosodott, ha elhatározásaink nem szilárdultak, ha szívünk nem érez melegebben, lelkünk nem gondol magasztosabban a közdolgok és közcél iránt: zsellérek vagyunk; méltók a megvetésre. Azon a pályán mozgunk, azért a célért kell lelkesülnünk: mely áldozatot vár mindnyájunktól anyagi tekintetben éppen úgy, mint a szellemi téren; áldoznunk kell vagyonunkból, szívünköl, elménköl, akaratunköl, és verejtékünköl. Mi kész szívvel hozzuk mindez áldozatot: és' hasonlót várunk; nem magunkért, kik maiak vagyunk, hanem az ügyért, mely örök. Ezt ne feledjétek soha; ne feledjétek, hogy az erdélyi ref. superintendentia dolgai felől még soha anynyi nem állott a nyilvánosság ítélőszéke előtt, mint mióta lapunk annak érdekeivel melegen és minden jó akarrattal feglközik minden irányban. Vajha, eredményét látók; vajha, munkálkodásunk idézne elő buzgóságot, fris, pezsgő életet „in capite et membris“, hogy anyaszentegyházunk virágzása legyen mindnyájunknak dicsősége öntudatunkban, hogy megtettük mind, a mivel csak tartozánk! Boldog ujesztendőt!

= Kolozsvári evang. reform. egyházunkban az elmúlt 1871-ben született: 382 gyermek; megeskettetett: 109 pár; és elhalt 443 egyén. Ismételten felkérjük esperes atyánkfiait: a visitatio alkalmával gyűjtsék egybe ez adatokat, s alkalmoszerűleg küldjék be, hogy nyilvánosságra hozhassuk.

* A „Keresztyén magvető“ VI-ik kötetének negyedik füzeté, változatos tartalommal, megjelent, s beküldetett szerkesztőségünkhöz. Több érdekes, s figyelemre méltó dolgozat van benne. Simén Domokos folytatja bibliai tanulmányait, s e negyedik közlemény kellő alapossággal, s népszerű modorban, az új szövetségi iratok történetét tárgyalja. Óhajandó volna, hogy e tanulmányok önálló füzetben is, mint kézikönyv, megjelenjenek; mert iskoláinknál, kétségen kívül, hízagot pótolnának. Váradí Károly, a helybeli polgári iskola e derék tanára, a kolozs-dobokai tanító egylete megalakulása alkalmából, buzditó szavakat intéz a tanító egyletekhez általában, s azoknak nemes feladatát körvonalozza. Vajha, meleg szavai élénk viszhangra találnának! Egy névtelen szerző „Mit szült az inmaculata?“ cím alatt érdekes történelmi visszapillantást vet azon végzetes eredményekre, melyeket az ultramontan üzelmek hálójába került IX-ik Piusnak, 1854 dec. 8-án kelt ama végzése vont maga után, mely szerint hitcikké lön emelve a Mária szeplőtelen fogantatása. Kimutatja, hogy azon iránynak, melyben a pápaság e merész végzése által haladni (?) kezdett, az 1864-iki encyklika és syllabus, mindezek felett főleg az 1869-iki concilium, mely a világot csalhatatlan pápával ajándékozta meg szükségképeni következményei; valamint azon szakadás is, mely a jezsuita párt e túlkapásai következtében, a római egyház kebelében létre jött, s hova-tovább mind nagyobb mérve-

két ölt. Igen változatos tartalmu a különféle rovata is, melyben az újabb bel- és külföldi egyházi mozgalmak vannak jelezve. Szántszándékkal említjük utoljára a Ferenc József cikkét, az „Egyházi reform-egylet alakuló közgyűléséről”; nem azért, mintha ez volna a füzetben a legcsekélyebb becsú; sőt ellenkezőleg, ez bir ránk nézve az egész füzetben a legnagyobb érdekl. Előre kijelentjük, hogy t. barátunkkal újabb polemiába bocsátkozni ugyan teljességgel nem szándékunk, mindazon által kötelességünknek tartjuk, egy pár állítását, legközelebbi számunkban, némi észrevételekkel kíséreni.

— Az oktatásügy az Egyesült-Államokban. Az utóbbi porosz-francia háboru már is megtermi gyümölcseit a franciáknál. Folyóirataik telvék Franciaország népoktatásának hiányaival, és a gondolkodó írók elismerik hátramaradásukat, és gondolkodnak módokról a tanügy emelésére. A „Revue des deux Mondes” utóbbi füzete e tekintetben több tanulságos példát szolgáltat. Ez alkalommal csak Laveleyenek egy tanulmányára figyelmeztetjük a tisztelt olvasókat, mely az említett folyóirat december 15-iki füzetében megjelent, és Észak-Amerika népoktatásügyét ismerteti meg. Az amerikai népoktatásügy első, és főjellege az, hogy ingyenes és kényszerű. Mindenki kénytelen gyermekeit iskoláztatni, de ezek ingyen részesülnek az oktatásban. Ez sok költségbe kerül, és borzadunk azon nagy öszszegyek hallatára, melyeket az oktatás ott fölemészt, ha azon csekély könyöradományokkal egybehasonlítjuk, melyek Európában e célra adatnak. — New-York államban minden lélekre 10 frank esik, Massachusetts államban 15 frank, Pensylvania államban 11 frank sat. — Mily lelkesedéssel csüngnek az amerikaiak tanügyükön, azt az egyes államok tanfelügyelőinek jelentéseiből láthatni, és mai nap mondhatni, hogy Horace Manu szava: „oly férfit, ki ékesen szól, a történetben, diplomatiában és jogi tudományokban jártas, egyebütt tartható államférfiúnak; de ha mindenütt és mindenkor egész igyekezetét nem fordítja arra, hogy a nevelés és mívelődés a társadalom minden rendébe hasson: nem méltó az amerikai államférfiu nevére,” az Egyesült Államokban megdönthetlen igazság. — Álljon itt néhány államköltségvetés 1869-ből:

Állam:	Tanügy:	A többi kiadás:
Maine:	805,369 dol.	403,601 dol.
Pensylvania:	5.160,750	3.853,336
Ohio:	4.816,495	2.978,995.
California:	1.178,438	475,978
New-Jersey:	1.313,358 „	472,815
Wisconsin:	1.774,473	946,519 „
Illinois:	6.430,881	1.062,525

Az európai államoknak megfelelő költségeit nem lehet szegénypir nélkül ide iktatnunk. Természetes, hogy Amerikában a közmívelődés sokkal magasabb fokon áll, mint Európában. A legvadonabb nyugaton a squatter gunyhójában is található egy kis könyvgyűjteményt, vagy legalább a bibliát, Shakespere-t, egy-két technológiai és mezőgazdasági füzetet, és az elmaradhatlan ujságot: az

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

amerikai köznép egy művelődési fokon áll az európai polgári renddel.

„ARANY-KÖNYV.”

Tisztelt szerkesztő ur! Azon szivességre kérem, a szerkesztő urat, hogy a következő kegyes adományozók neveit az „Arany-könyv”-ben közölni sziveskedjék.

Br. Bruckenthal Hermann ő nagysága a b.-sz.-miklósi ref. iskolának a taneszközök megszerzésére és ösztöndíjra, folyó év november 16-án, évenként fizetendő, 25 o. é. forintot ajánlott, és az 1870-ik már elmúlt évre, az ajánlatkor ki is fizetett.

Továbbá, az 1870-ik évben megkezdett, de pénzhiány miatt el nem készülhetett, tanítói lak elkészítésére, folyó év november 20-án, egyházunk ügybuzgó tagjai következő adományozásokat tettek: Tekintetes Csiki Károly ur 10. o. é. frtot. Tkts Nagy Miklós ur 5 o. é. forintot. Tkts Barta Mózes ur 13 frt 75 krt. Beneke János ur 5 o. é. frtot. Nagy Farkas .1 frtot. Farkas János ur 2 frtot. Varga Dániel 1 frtot. Kis János 1 frtot. Molnár István 1 frtot. Besenyei Pál 1 frtot. Mihály József 1 frtot. Kovács Elek 2 o. é. frtot.

Fogadják hálás köszönetünket. B.-Sz.-Miklós, dec. 18. 1871. Kovács Elek, ref. pap.

1212—1871.

Köröztetnek.

Orbai egyházmegyénkben a körösi másodosztályú lelkészi állomás, mely — az eddigi t. lelkész szolgálatkép telenné levén — ezuttal félfizetésre töltesik be.

A leendő félfizetéses lelkész jövedelme:

- 60 kalongya ős gabona;
- 60 kalongya tavasz gabona;
- 24 tere tűzifa;
- 7 frt. 50 kr, oszpora;
- 1½ hold szántó haszon-élvezete;
- stola.

E jövedelem, pénzbe számítva, megüti a 200 frtot. Folyamodási határnap 1872, február 15.

A folyamodványok orbai esgeres t. t. Görög György aa.-hoz Pákéba (u. p. Kovászna) küldendők.

Kolozsvártt, december 29-én, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

11—1872.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a gyalúí elsőosztályú lelkészi állomás; évi javadalma: 1235 frt. 92 kr., melyből 870 frt. 70 kr. dézmkakárpótlás.

Pályázati határnap február közepe.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, január 3-án, 1872,

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1872, JANUÁR II.

54—2. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

= Egy pár számunkat az elsőből minden volt előfizetőnknek megküldjük azon szíves kérés-sel, hogy előfizetésüket, vagy megrendelésüket mielőbb megtenni szíveskedjenek: ellenkező esetben, lapunk küldését felfüggeszszük. Nem irodalmi házalás ez, mert erkölcsi kötelezettséget nem követel; csupán alkalom-nyújtás, hogy idejében eszközölhessék megrendelésüket: miután felesleges példányokat nem nyomatunk.

Lapunk előfizetési ára, a melléklettel együtt:

Évnyegyedre	1 frt 50 kr.
Félévre	3
Egész évre	6

Kolozsvártt, januárban, 1872.

A szerkesztőség.

Legközelebbi számunkat már csak azok fogják venni, kik előfizetésüket, vagy megrendelésüket beküldötték.

Teljes számu példányokkal még szolgálhatunk.

A „cameraticum beneficiumok.”

(Folytatás.)

Az 1698-ban (márc. 20-ról) legfelsőbb helyről elrendelt, s ugyan azon év nov. 14- és 15-ik napjain megtartott productioról már említést tevénk. Eme productio elrendelésének igazsága, s jogossága felett itélni, az ügy jogi oldalának kellő méltatása köribe esik. Ez uttal csak a tényszerűséget kívánjuk konstatálni.

A minden törvényszerű kellékekkel bíró 53 darab eredeti adománylevél, mely az előbb jelzett alkalommal bemutatott, mint a nap oly világosan tanusítható vala az erdélyi ref. státusnak nemcsak ama javadalmakhoz való jogát, hanem azoknak mennyiségét is, mit első közleményünkben, hivatalos adatok nyomán, 12 ezer mfrtra tevénk.

Ezen, részint pénzbe, részint terményekbe fektetett értéknek javadalmazott egyházaink s iskoláink részére akadálytalan kiszolgáltatása a jog, és igazság követelménye lett volna. De, fájdalom, a jog,

és igazság engedni volt kénytelen a kincstárnok eljárásának, és ez ügyben való magatartásából könnyen kiolvasható ellenséges intentioniak.

Tanusítja ezt azon laistrom, mely a bemutatott adománylevelekről a kir. főkormányzók által felvételt, s melyben A. B. C. betűk alatt, és pedig:

A. alatt, 23 darab, ugy a kir. kormányzók, mint A por kincstárnok előtt kétségbe vonhatatlan;

B. alatt, 12 darab, mint a kincstárnok előtt már kétségbe vonható, de a kormányzók által elfogadhatónak véleményezett; és

C. alatt, 18 darab, ugy a kormányzók, mint a kincstárnok által, részint kétség alá vont; részint ideiglenes conventióknak keresztelt adománylevél bevezetve látható.

A megtörtént productionalis eljárásról, a kir. főkormányzók 1699 márc. 30-ról napolva, tette meg jelentését az udvarhoz. Azon véleményét csatolá jelentéséhez, hogy az A. és B. alatti adománylevelekben tartalmazott javadalmak iránti igényei a ref. státusnak: bővebb igazolást tesznek szükségessé.

Már ez uttal, tehát az első productio, tetemes reductiot helyezett szomorú kilátásba.

Az érintett jelentésre, 1700, ápr. 19-ről kiadott királyi rendelet, egész általánosságban, a kétségbe vonhatatlan adománylevelekben foglalt javadalmak kiszolgáltatását azon hozzáadással rendeli el, hogy az addig természetben kiadott só illetmény *) pénzben fiztessék ki. Minek folytán, ref. anyaszentegyházunk minden megkérdezése nélkül, és így az egyedül jogos, egyességszerű megállapodáson kívül, tényleg minden kő-só helyett 5 kr. fiztetett.

Rákövetkezőleg, 1702, jan. 28-ról kiadott királyi, s azon évi ápril 29-ről, nemkülönben 1703, szept. 18-ról kelt udvari rendeletek önhatalmulag, s egyoldalulag, a só árát kövenként 5

*) 25,900 kő-só lett volna kiadandó összesen a kolozsi, tordai, és sófalvi, ma parajdi, sóbányákból. Egy kő-só pedig fél mázsa volt.

krban határozzák meg; mi által az előbbi ténylegesség rendeletileg meghatározott jogellenes szabályszerűséggé vált.

Hogy ezen, a Lipót-főle hitlevélbe ütköző jogtalan eljárás ellen a jogvédelem terére szorított ref. státus felszólalt és kikelt, az előbb említett királyi, és udvari rendeleteknek keletkezése, s kiadása elég bizonyítékot szolgáltatnak. Mert azok, mint válaszok, előzetes felfolyamódást feltételeznek. Különben, az okozatnak hiányzanék oka.

Ha mind ezekhez még hozzá adjuk, hogy az 1700-iki általánosságá által jellemzett királyi rendelet, a kétségbe vonható adományleveleknek másodszori productioját rendelte el: élőképét láthatjuk magunk előtt, az erdélyi ref. státus kamarai javadalmi ellen indított irtó háborunak.

A jogtalan, és önkényszerű eljárásnak következményeül a XVIII-ik század eleje a ref. státus folytonos panaszát, felfolyamódását, s sérelmeinek előterjesztését tünteti fel. A hatalom nem engedett kedvező eredményt; de nem vehet el azon tudatot, hogy jogtalan cselekvény jognak alapja, s az erőszakos rendelkezés a hatalom előtt meghajolni kényszerültnek törvénye soha sem lehet. Nem irhatta ki, a más kormányt, s több jogtiszteletet kilátásba helyezett jövőnek reményét. Nem azon meggyőződést, hogy bekövetkezik az idő, mely egyenlő súlyt fog helyezni az igazság serpenyőjébe, bárkinnek s bármely felekezethez ügye mérlegeltessek is azon.

Ezek tűnnek ki státusunk akkori eredménytelen küzdelméből, mit fejedelmi javadalmainak védelme körül kifejtett.

A XVIII-ik század első évtizedének zavarai ama küzdelmeknek egyidőre véget vetének; de nem mintha létük is megszűnt volna.

A beállott szünetet 1714-ben státusunknak VI. Károly császárhoz felterjesztett panaszos kérése szakítá meg, melyben a kamarai javadalmak beszüntetett kiadásának elrendelését kérték. Azon év nov. 2-ről, és 1715 jul. 8-ról erre kiadott királyi leiratban nyertek választ az említett felterjesztésre, mely lényegében akképpen hangzott, hogy az 1698-iki productiokor készített laistrom A. B. sorozata alapján készített jegyzékben foglalt beneficiumok, 1714-től kezdve további intézkedésig, különös kegyelemből, kiszolgáltassanak. Ennek folytán, két évre (1714—1715), az adatok szerint, tetemesen leszállítva, ki is adattak.

1718, márc. 26-ról újabban találkozzunk egy

kiszolgáltatást elrendelő kir. rendelettel 1716-ra vonatkozólag, a mi önkint érthető, hogy újabb beszüntetést, s az elleni panaszt feltételezett. Az említett 1714-iki kir. rendeletben idézett jegyzéket reprodukálva találjuk a es. királyi pénzügyigazgatóságnak 1854-ben 20,856 sz. a. a es. kir. pénzügyminiszteriumhoz, ennek meghagyására, felterjesztett felvilágosító felterjesztésében. *)

E jegyzék kellőleg illusztrálja azon igazságtalanságot, melyet a tetemes összegű javadalmaknak részint elvonása, részint a terménybelieknek a nevétségig potom áron való pénzre változtatása vont maga után; s minek következtében a ref. státusnak törvény által biztosított javadalmi 3376 frt. 15 krra leolvasztattak, s ideiglenes, mondhatni, kegyelomszámnyá váltak.

Sőt, tovább menve, hogy az érdeme szerint jeltett eljárásnak koronája se hiányozzék: Hahn Ignác, udvari tanácsos, 1720, febr. 26-ról kelt rendeletében a bözd-ujfalusi ref. lelkészt illető 300 kő-sót, illetőleg ennek megváltási árát, az odaváló r. kath. lelkésznek; nem különben a kolozsi ref. lelkészt illető 185 frtból 92 frt. 55 krt a kolozsi r. kath. lelkésznek; és a tordai ref. lelkészt illető 110 forintból 55 frtot az odaváló r. kath. lelkésznek, kiadatni rendelte meg. Így, szinte negyedrésze leapasztott összegből a felsorolt összesen 177 frt. 55 kr. kiszolgáltattván, a ref. státus kamarai jövedelme 3198 frt. 20 krra szállott.

Dr. Kolozsvári Sándor.

(Folytatása következik.)

Csak egy pár szót!

Közelebbi számunkban jeleztük, hogy Ferenc József t. barátunknak a „Ker. Magvető“ legközelebbi füzetében a prot. egylet alakító közgyűléséről közölt cikkére néhány észrevételt fogunk tenni. Igéretünket beváltjuk, azon kije-

*) A jegyzék tartalma következő

An Salz 25,900 Stück Stein pr. 5 kr.	2590 ung. frt.	— kr.
Im baarem Gelde	955	—
An Waizen 199 Kübel per 2 frt.	398	— „
dto in natura 32 Kübel dem Kolozser Pfarer aus der dortigen Fiscal economie.		
An Haber 37 Kübel per 25 kr.	18	25
Au Linsen und Erbsen einzeln 1 kübel a 2 frt.	4	— „
An Hirzen 3 Kübel per 25 kr.	1	25 „
An Schweine 4 Stück a 6 frt.	24	—
An Wein 120 Eimer a 25 kr.	60	— „
An Hanf 2 Haufen a 12½ kr.	—	„ 25 „

Zusammen 4051 „ frt 25 kr.

szaz: 3376 frt. 15 kr., és 32 köből buza természetben.

lentéssel, hogy teljességgel nem célunk, ez until megvitatott kérdésben, újabb polemikát idézni elő.

Cikkirő indokolván az unitáriusok álláspontját az egy-
lettel szemben: legelsőben is roszszalását fejezi ki a
felett, hogy annak címébe a „protestáns“ jelző felvételét;
mintán ez által a katolikusok, zsidók, és görög keletiek,
sőt a szót szoros értelemben véve, az unitáriusok is
ki vannak zárva az egyletből. Ez állítás első felére nem
reflectálunk ez uttal, csupán hivatkozunk a közgyűlési nap-
lóban közölt beszédekre, melyek, a nagy többséget meg-
győző érvekkel kimutatták, hogy egyelőre sokkal biztosab-
ban célra vezető a protestáns egyház kebelében indítani meg
a mozgalmat, mintsem túlterjeszkedni annak határain, és
nyomás alapot szolgáltatni azon gyanúnak, hogy mi a más
búzájába akarjuk vágni a sarlónkat. Cikkirő állításának
ama részét azonban, mely szerint a protestáns jelző az
unitáriusokat is kizárja, nem hagyhatjuk szó nélkül.
Ez állítását azzal indokolja, hogy az unitáriusoknak saját
eredeti, és hitelüket praegnans alakban kifejező nevek van,
mi a protestáns elnevezésnél évtizedekkel későbbi eredetű;
s tény, hogy tekintélyes egyházi, és politikai írók a pro-
testáns név alatt rendszeren a helvét, és ágostai hitfelekezet
tagjait, leggyakrabban pedig csak református atyánkfiai
értik. Mi eddig úgy tudtuk, hogy a keresztyénségnek törté-
nelmileg kifejlett három fő formája van: a görög
keleti, a római katolikus, és a protestáns, s
ez utóbbihoz tartoznak, specialis elnevezésük különbözősége
dacaára is, a quakerek, methodisták, anglikanok, indepen-
densok, memnomiták, arminianusok, herrnhutiak, refor-
mátusok, lutheranusok sat. s ezeknek soraiban az unitá-
riusok is. Az egyház történelem e felekezeteket eddig olybá
tekintette, mint ugyanazon családnak különböző tagjait;
mint ugyanazon szellemnek különböző gyermekeit, kik a
hit egyes kérdéseiben ha el is térnek egymástól, mindazon
által oly közös vonásokkal bírnak, melyek szellemi rokon-
ságukat nyilván mutatják. Ez okon, az unitáriusokról is
mindaddig azt hittük, hogy ők az erkölcsi vallásos élet
terén nekünk édes testvéreink, s eszök ágában sincs, ma-
gokat a protestáns felekezetek tisztos családjának tagjai
sorából kitörölni. Most már tudomásul vesszük, hogy lé-
tezik a keresztyénségnek még egy negyedik főformája is:
az unitarismus, mely egy egészen külön, és önálló része
az egésznek, s az atyafiságról mit sem akar tudni. Alig
hiszszük azonban, hogy t. barátunknak e merev elkülön-
zési álláspontját saját hitsorsosai is helyeselnék; hiszen épp
oly joggal követelhetnénk mi is magunknak egyik, vagy má-
sik felekezeti váltanunkra hivatkozva, ily kiváltságos hely-
zetet; de még se foglalnánk el a többiek sorában más
helyet, mint a melyet számunkra felekezetünk ismert
jellege, s ennek alapján a történelem logikája kijelöl.

Még sokkal meglepőbb azonban cikkirőnek azon állí-
tása, melyet viszont az egylet címe ellen érvül hoz föl, s
mely nyíltan kimondja, hogy a protestántismus missioját
bevégezte, s e missio ma már átment az alkotmányra, s
a vallás egyenlőségi törvényekre! Szerinte, ez elnevezés
nem is áll többé korunk vallásos eszméinek fejlettségi szín-
vonalán, mert hittételeit a természetan, csillagászat, vegy-

tan, és geologia megingatta; a protestantismuson régi szá-
zadok nobilis aerugója mellett egyszersmind sok iszap nyo-
mai is látszanak, melyből ki kell előbb tisztítani, mielőtt a
mai korszak zászlójára biztosan rá írhatnók: sub hoc
signo vinces! Ime, egy unitárius lelkész és tanár által
megkonditva a halál harang, a magát túlélte, missioját
betöltötte, a csendes kimulásra már érdemesült protestántis-
mus fölött. A mór megtette kötelességét, a mór elmehet!
Nem úgy, uram. A protestántismus nem hogy bevégezte
volna missioját, sőt nemes feladatának oroszán részét még
ezután lesz betöltendő. A társadalomban a keresztyénség
örök igaz, mert az emberi nemesebb természetből meritett,
s annak szükségét kielégítő eszméit teljesen érvényre
emelni, az emberiségnek világnézetét, közhitéét, és erkölcsét
azoknak megfelelően átadomítani; hirdetni szóval, tettel a
Krisztus igéjét az egymás nyomába lépő emberöltőknek,
mind addig, míg az elméket, és szíveket meg nem hódítja
az igazságnak, a békességnek, a szeretetnek; egy szóval,
istennek országa: ime, ez a protestantismusnak, mint a
keresztyénség egyik halhatatlan apostolának, az időben soha
el nem végződő, a szellem ereje, és hatalma által mindig
meg-megújuló nagy, nemes, és szent küldetése. Ha az al-
kotmány, és vallás egyenlőségi törvények egyik vagy másik
országban, s így hazánkban is, hova-tovább mind inkább
a valódi keresztyén szellemet tükrözik vissza; ha azok a
jog-, hit-, és lelkiismeret-szabadság palladiumaivá válnak;
ez nem azt bizonyítja, hogy a protestántismus missioját
bevégezte; sőt ellenkezőleg azt, hogy az általa képviselt
szellem mind újabb, meg újabb diadalmat arat. Ha igaz
volna cikkirőnek azon állítása, hogy a protestántismus hit
tétéleit az exact tudományok megingatták, akkor ugyanezt
kellene elősmernie az unitarismusról is. Ámde, nézetünk
szerint, ez állítás a tényállásnak nem megfelelő. Az exact
tudományok azon erkölcsi-vallásos igazságokat, melyeknek
az emberiség, sok tévelygéseknek árán, birtokába jutott,
távolról sem alterálják, már csak azon oknál fogva sem,
mert a szellem birodalmának azon regioival, melyekben
ezen igazságok székelnek, a vegytannak, geológiának sat.
nincsen is semmi köze; legfőleg, a menynyiben befolyhat-
nak egyes tapasztalati igazságok földériteése által arra, hogy
szétoszlatnak egyes oly babonás tétételeket, melyek nem is
tartoznak az erkölcsi-vallásos igazságok lényegéhez; tehát
e tudományok ez igazságoknak nem hogy ártalmára, sőt
hasznára vannak, mikint a tisztító tűz a salakos aranynak.
Hogy e salakok részben még ma is léteznek, az kétségsbe
nem vonható. Sem a kalvinismus, sem az unitarismus, ál-
talanban a keresztyénség örök eszméit kifejezni, s megvaló-
sítani törekvő egyik felekezet sem érte el a fejlettség, és meg-
tisztulás tetőpontját; de ez csak azt bizonyítja, hogy töre-
kednünk kell a cél felé; s a protestáns-egylet keletkezésé-
nek egyik indoka éppen e tudatban rejlik, s az unitáriusok-
kat, valóban, nem igen kedvező világitásban helyezné azon
eljárás, ha velünk kezét fogva, e célra közreműködni vo-
nakodnának. Mert nem áll az, a mit cikkirő mond, hogy
a prot. egylet munkássága köréből a tanreform eszméjét
kizárta; sőt ellenkezőleg, programjába határozottan föl-
vette ennek, irodalmi uton, előkészítését. Nézetünk e tekin-

tetben legfőleg csak anynyiban eltérő, hogy szerintünk a tanreformok megvalósítása nagy munkájához rögtönözve hozzá kezdeni, igen válságos eredményeket vonna maga után mind addig, míg azoknak elfogadására az elmék és szívek nem készek, s nem képesek. Hatni tehát oda, hogy ez átalakulás megtörténhessék: erre kellene nekünk, egymást kölcsönösen támogatva, munkálni; nem pedig egy

puszta cím-kérdés miatt meghasonlani, s összehajítani a kibontott zászlót, kétségen kívül, magának az ügynek nagy kárára. Mi megvárjuk ezt a józan. előre haladás minden barátjától, s így az unitáriusoktól is.

Isten velünk!

Szász Domokos.

TÁRCA.

A főconsistorium üléseiből.

Kolozsvár, jan. 7-kén, 1862.

A mai ülésen már fogantatba ment a főtanács határozata, mely szerint a segéd titkári állomás megszüntvén, a jegyzőkönyvet az ülésen az id. ig. tanácsosok vezeték, váltakozva.

A tanácskozás rendje a mélt. püspök ur néhány előterjesztésével vette kezdetét. Ezek közül egy jelentéktelent mellőzvé, kiemeljük a kultusz-miniszter leiratát, melyben a kolozs-dobokamegyei tanfelügyelő jelentése alapján, e kerületben számos iskolánkat első foku megintéssel illeti; s általában megjegyzi, hogy a tett jelentések alapján következteti, hogy a testgyakorlat tanítása az egész superintendia felekezeti iskoláiban el van hanyagolva. A megintés ténye közöltetik az illető esperesekkel, kik részletes jelentéstételre szólíttatnak föl ez ügyben, miután a püspök urnak, p. o. a bogártelki iskola ez őszön történt újra építtetéséről hivatalos tudomása van; az egeresi megintett iskolára nézve pedig tudatik, hogy amaz egyház rendkívül szegény, de a bár gyöngye felekezeti iskola fentartását is óhajtan-dóvá teszi a nemzetiségi szempont. A főtanács aztán az esperesi jelentések alapján teendő meg a kultusz-miniszterhez válaszáat.

Előterjeszti továbbá püspök aa. szintén a kultusz-miniszter egy saját kezűleg aláírt körözüvényét, melyben néhány vacanszá lett stipendiumról értesít bennünket, illetőleg iskoláink növendékeit. Az alapítványi feltételek közt azonban többszörösen fordul elő e passus: „különösen, katolikus hitre térő szülők gyermekei számára“ A főtanács méltó megbotránkozással vette tudomásul a vallások egyenjogúsága iránt hozott törvény ez ecclatans arenclsapását, midőn az állam, mint ilyen, szegődik egyes felekezet uszályhordozójává; s fölkeri a minisztert, hogy, ha ő nem tartja méltóságán alólinak ily körözüvények aláírását: kimélje meg legalább öt azok vele való közlésétől. A netalán jelentkező folyamodók kérvényeit pedig a főtanács közvetlenül terjesztendi föl a miniszteriumhoz, nem pedig mint ez kívánja, a tankerületi főigazgatóság útján.

Néhány kezelési, és pénzügyi kérdés elintézése után, több kis-eskülli egyháztag panaszos kérvénye került szönyegre, melyben a dézma-kárpótlási verificációnak erőszakos, és jogsértő véghezvitele ellen kéri a főtanács fellépését. Miután azonban amaz egyház iránti bejelentés is csak a negyedre vonatkozott, s a község valószínűleg az arendás

dézmások sorozatában foglaltatik: előbb ez utóbbi kérdés iránt szerez a főtanács magának tudomást, s a szerint fog aztán ez ügyben eljárni.

A m.-déciei egyház építkezési fölterjesztett költségvetése alapján kiutaltatik amaz egyház kamat-szaporulatának három évi hátráléka.

A nagy-enyedi egyházmegye esperese, és kiküldött biztosai ufolag ajánlják, hogy a gezei egyház egy 20 holdas fekvősége (mely most 75 frtot jövedelmez), holdankint 200 frton eladathassék a m.-ludasi új telepnek. A főtanács azonban, a fekvőség értékének jövőben leendő emelkedése szempontjából, a vasuti állomás közelségére számítva, az eladást most sem engedélyezi.

A várvölgyi nyugalmazott tanító, Tönkö Mihály, és neje a mult őszön kiskoru örökösök nélkül elhaltak, ez utolsó félévi nyugdíj-részlet (30 frt.) e közben leküldetvén az espereshez: az egyház most az őszszegyet iskolája föl-szerelésére kéri. A főtanács azonban, a halálozás napjáig járó nyugdíjt a tanítónak (illetőleg örökösének), a félévi illeték többi részét pedig az egyháznak itéli, a nevezett célra.

A saárdi volt zsellérekkel kötött (nem éppen előnyös) béke-egyezmény elfogadtatik, a perköltségeket a haszonélvezők (a püspök, és elődjének jogutódai) az élvezés arányában; a betáblázás költségeit pedig az alap hordozván, ez utóbbi visszkereseti joggal a volt zsellérek ellenében, kik ez egyezmény értelmében maguk volnának kötelesek a betáblázás végrehajtására.

Az alsó-rákosi egyház panaszol az ottani birtok-szabályozás ellen; miután azonban maga az egyház már felebbezte az első folyamodásu bíróság itéletét, a másod-bíróság határozatát elvárja a főtanács, mielőtt lépéseket tenne ez ügyben.

A kultusz-miniszter kívánságára föl-szólíttatik a nagy-enyedi főiskola igazgatóságá annak följelentésére, hogy kik azon tanító-jelöltek, kik az ottani tanítói vizsgákon végleg megbuktak.

Ploesti egyházunk, iskolája részére, tanszerekért folyamodott a kultusz-miniszterhez, ki azonban értesíti főtanácsunkat, hogy miután a ploesti iskola sem állami, sem községi (!) iskola — a kérést nem teljesítheti. A ploesti egyház értesítettik a miniszter nemes keblúségéről!

A Bethlen Gábor által alapított gyulafe- jérvári főiskola törvényei.

(Folytatás.)

Az iskolai tanácsról.

1. A tanácsba csak a tanárok vétessenek be.
2. A felséges fejedelem, és az általa rendelt iskola-főnök után, a legfőbb hatalom a tanácsnál legyen.
3. A tanácsot az igazgató igazgassa.
4. A tanács elébe kerüljenek azok az ügyek, melyeket az igazgató egy maga el nem tud igazítani.
5. A tanács rendszeresen minden szombaton egybe hívatassék, az iskola-szolga által.
6. Az igazgató a tanácsbeliek szavazatát kérje, és az iskola jegyzőkönyvbe a jegyző által beírassa.
7. A nehezebb ügyeket a tanács, a felséges fejedelem, vagy a nagyságos iskola-főnök elébe vigye, és azok határozatában, és ítéletében megnyugodjék.
8. A tanácsnak legyen gondja arra, hogy a köztanulók szállásairól, asztaláról, laktársaikról, szorgalmukról, életükről, és erkölceikről, a nyomozásban különös mérséklettséget, és eszélyességet alkalmazva, minden évnegyedben vizsgálatok tartassanak. Továbbá, a tanítók, és tanulók szorgalmának élesztésére, a menynyire lehet, valamennyi tanár jelenlétében, ünnepélyesen tartassanak a nyilvános szaválások, és vitatkozások.

9. Ha köztanárság, vagy valamely osztály megürül: az igazgató a tanácssal együtt fáradozzék alkalmas tanár, vagy tanító keresésében. Ha mindnyájok, vagy a nagyobb rész megegyezéséből valaki alkalmasnak találtatott, ajánlássék a legfensőbb magistratusnak *), s annak tekintélyével állíttassék be a megürült helyre.

10. A tanárok, és tanítók keresésében a tanács vegye figyelembe: vajjon, a vallásban őszinték-e; vajjon, azokban a nyelvekben, tudományokban, és szakokban, melyeket tanítani fognak, elégséges ismeretet szerettek-e; vajjon alkalmasok-e a világosan való tanításra; vajjon, tisztességes hirben állanak-e; vajjon, tiszta, és érthető kiejtésök van-e?

11. Ha valaki tévedésből oly hivatalban erősítettett meg, a melyre nem alkalmas, intessék meg, és ha csak magát megjavíttatni nem engedi, tétessék le.

12. Semmi oly irás, akár nagy, akár kicsiny, ki ne nyomattassék, a mely elébb az összes tanároknak mindnyájoknak bírálata alá nem volt vettette.

Az igazgatóról.

1. Különösen a köz iskola előljárója legyen, és annak disztítésére s jelesebbé tételére törekedjék.

2. A tanulók törvényeit évenként a többi tanárok jelenlétében olvastassa föl a jegyzővel, s az iskola polgárainak, a kiket illet, kösse lelkökre.

3. Az új tanárt, mielőtt rendszeren tanítani kezd, tudósítás által ajánlja a tanulóknak, s azokat az új tanár által bizonyos napon tartandó beszédre hívja meg; azután

*) Az „Illustrissimus Magistratus“ alatt, véleményem szerint, a Scholarcha, vagy más névvel, a főiskola nagyságos gondnoka (Magnificus curator) értendő.

állítsa be őt az ünnepélyes gyülekezetbe, és tartson két intő beszédet: egyiket az új tanárhoz, kit hivatalára figyelemzetessen, s miután az fölfogadta, hogy abban szentül fog eljárni, tegye hozzá, hogy tisztessége oltalmazására, s föntartására gondot fog viselni; másikat a tanulókhöz, kiket intsen, hogy az új tanár iránt tartozó tisztelettel viseltessenek.

4. A főiskola végzéseinek, vagy törvényeinek könyvét, valamint azok anyá-, vagy emlékkönyvét, kik ezen iskola testületébe magokat fölvétetni kérik, magánál tartsa.

5. Az anyakönyvbe csak azokat írja be, a kik a köziskolába méltóknak ítéltetnek, elfogadván tőlök az eléjük terjesztett törvényekre való köteleztetést.

6. Mindegyik tanulótlól, a kiket beírandó, tudja meg, mely leckéket fognak hallgatni.

7. A tanárokkal, mint tisztársaival, emberségesen bánják.

8. A közleckéket olykor-olykor személyesen látogassa meg, és tekintse meg, mikint hajtatik végre minden a törvények szabályai szerint.

9. A kik hallgatóikat hanyagul, vagy rosszszul tanítják: azokat intse meg, és a tanárok tiszteréről szóló 5-ik törvény szerint büntesse meg.

10. Mindegyik tanár erkölcsét tartsa szemmel, és ha úgy találja, hogy valamelyik közbotránkozást okozott: tegyen a dolgról jelentést a tanácsnak; az pedig vagy büntetést szabjon rá, vagy a vétek súlyossága szerint (kivált, ha megintette sem hagyja abba) gondoskodjék, hogy hivatalából mozdíttassék el, a dolgot a felséges fejedelem elébe terjesztvén.

11. A tanács igazságos határozatainak engedelmesskedjék.

12. A fizetéseket az iskola-főnöktől minden évnegyedben kérje ki.

13. Az iskola gazdaságát olykor-olykor vizsgálja meg.

14. Az innen távozandó tanulók közül senkinek bizonyítványt ne írjon; hanem, ha a tanárok ítéletét megtudakozta.

A tanárokról általában.

1. Az új tanár az iskola-főnökök, és az igazgató által *) a tanulók gyülekezetének színe elébe vezetettvén, tanársága kezdetén tartson ünnepélyes beszédet, a beszéd megtartása után pedig, az igazgató által hivatalára megintetvén, kezét adva, igerje meg: hogy az isten igéje, és az iskola törvényei szerint fog tanítani, és élni.

2. Minden tanár leckéit istenhez vallásosan, és földadatához illően intézett könyörgéssel kezdje, és végezze.

3. A leckéken, és vitatkozásokon a szükségeseket és hasznosokat adják elő, s éppen azért a haszontalanságoktól, és furcsaságoktól tartózkodjanak; végre, a tárgy tisztaságát a beszéd tisztaságával egyesítsék.

4. Tartandó leckéik felől tisztársaikkal a tanácsban értekezzenek, s azok íteletét kövessék.

5. A ki valamely leckét elmulaszt, anynyi büntetést

*) Az eredetiben egyszerűen „a Rectore“ áll; azonban, más-kézzel az a szóhoz oldalt van jegyezve: „Scholarchis et.“

fizessen az iskola pénztárába, a menynyi évi fizetést szokott azért kapni. Mulasztónak ítéltessek pedig, a ki sem valami betegeskedés, sem valamely mentségül szolgáló foglalatosság által gátolva nem volt. A ki a vitatkozást maga idejében meg nem tartja, két anynyit fizessen.

Közli Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

A népiskolákról délkeleti Németországban.

(Folytatása és vége.)

Azonban, e szomorú időben is voltak lelkes papok, és buzgó tanítók — bár ritkán —, kik nagyon kevés, sőt néhol épen minden díj nélkül is, helyeiket megtartották úgy, hogy már a 30 éves háború végén, és azután, különösen a grófság felső részében, új életre kezdettek ébredni az iskolák.

Az iskolamester ekkor is közönségesen egy polgár, községi jegyző, vagy valamely más foglalkozás nélküli egyéniség volt, ki olvasni és írni tudott, és a ki — igen csekély fizetés mellett — Márton-naptól márciusig téli iskolát tartott.

Kevés kivétellel, az iskolatanító mindenütt a harangozónál étkezett, mert mint a haslachi lelkész (1651.) megjegyzi: „a tanítói fizetés oly kevés, hogy abból másod magával meg nem élhet.“ E korszakban csakis Dürbachban találkozhatni az egyetlen iskolatanítónővel a leánygyermek számára, a fiúiskola-tanító feleségének szeméjében, ki azonban semmi egyebet nem kapott, mint $4\frac{1}{2}$ — négy és fél krajcár tandíjt, s aztán „inkább felhagyott a leánytanítással.“ Később a leányok számára is vannak férfi tanítók.

A leány-egyházakban sokkal nehezebb volt a dolog; mert ott az egyházi vagyomból semmi sem jutott iskolára; épen azért nem is található ezekben semmi iskolát.

Egyetlen eset van arra, hogy a tanítóság végzett theologus által töltesse be. 1699-ben Badenweilerben egy bizonyos Markgröningeni Ulrik, (korábban tübingeni papnövendék, és már fel is volt szentelve) 43 éves korában is még iskolatanító volt.

Igen gyakran megtörtént pedig az, hogy az iskolatanító nemcsak harangozó volt, hanem még valami mesterséget is űzött, „hogy ében ne haljon;“ aztán nem ritkán, a mesterség miatt az iskola rövidséget szenvedett; pl. a grötzingeni tanítóról az van feljegyezve, hogy „az évi vásárokat látogatta, hogy szijgyártó-készítményeit eladhassa; aztán el is itta mind. Ruppurban egy földmivelő vezette az iskolát, s dicséretére mondhatni, hogy „tisztességes életet élt.“ Blankenlochban, „az iskolatanító, egy részeges öreg ember, mesterségére nézve nadrágtöltő-csináló, írni nem igen tud; a határfelügyelő, néhány gyermek számára, éjjeli iskolát tart, s tanítja őket olvasni és írni.“ Thingenben egy kádár volt az iskolatanító, kit „nem lehet megdicsérni a józan életért.“ E néhány példa — s hozhatnák fel még számtalanokat — elég világos bizonyítéka annak, hogy az erkölcsi élet némely tanítóknál nem a legjobb karban volt.

Minden tanítónak magának kellett kiképzéséről gon-

doskodni, s az évi zsinatokon egy bizottság előtt vizsgát tenni; azonban igen sokat nem kívántak tőle, s elég volt, ha írni, olvasni és énekelni, aztán meg kátét tanítani tudott. A számolás, mint tantárgy, 1700-ig nem jön elő.

Semmi óra-terv nem létezett; hanem minden tanító tanított úgy, és anynyit, a menynyi neki tetszett. A grabeni iskola-tanítónak egy jegyzéke 1672-ből, a munka-idő felosztásra nézve így szól: vasárnap kétszer templomozásra harangozni, énekelni; dél után a gyermekeket a sekrestyébe vezetni, és ott velök imádkozni. Hétfőn könyörgésre harangozni, énekelni, templomozás után kátét tanítani; dél után olvastatni, és iratni. Kedden dél előtt és dél után iskolát tartani, iratni, és leckét kérdezni. Szerdán könyörgésre harangozni, énekelni; templomozás után iskolát tartani. Csütörtökön épen úgy, mint hétfőn. Pénteken templomozásra harangozni, énekelni; templomozás után a gyermekekkel az iskolába kátét repetáltatni; dél után iratni, és leckét kérdezni. Szombaton dél előtt iskolát tartani; dél után vecsernyére háromszor harangozni, és énekelni. Egyetlen adat sincs ezen kívül, hogy a tanító bizonyos meghatározott sörrendhez tartotta volna magát a tanításban.

A nyári iskolázás ez időben még a ritkaságok közé tartozott; sem a szülők, sem a tanítók nem nagy kedvet mutatnak ez iránt. A főok azonban a tanító csekély fizetése lehetett, mert mind azon tanítók, kik erre erre fizetést huztak, már a 17-ik század vége felé köteleztettek nyári iskolát is tartani. Az entzlini öreg iskola-tanító így panaszkodik: „A legtöbbben gyermekeiket őt, vagy legfennebb nyolc hétig járatták iskolába, aztán mondják: az én gyermekem már sok télen járt iskolába, még sem tanult semmit! én pedig azt mondom: csak azoknak, kik a meghatározott időig járnak hozzám iskolába, és a kiket szabad nekem vesszözövel is büntetni, áll jogukban kérdezni, s ezeket illetőleg jó lélek ismerettel azt mondhatom: hogy tehetségükhöz képest, eleget tanultak.“ Minden szoros összefüggésben állott a tanító-fizetés viszonyával.

Egész a 18-ik századig a tanítók jobb karba tételére semmi nevezetes nem történt. Az iskolák, a szegénység miatt, pangásban voltak, és ez a szegénység hozta magával, hogy nagyrészt mindenütt rossz tanítókkal voltak ellátva az iskolák. 1714-ből egy jegyzék így szól: „Az iskola-tanítóságok csaknem mindenütt tanulatlan, és tanításra alkalmatlan egyénekké vannak betöltve; mert a fizetés oly csekély, hogy tisztességes ember nem adja erre magát.“

Iskola-házakat alig a községek fele tartott; és milyent! A badenweileri iskolaház „egy olyan épület, melyben az élet nem biztos; ülszékek, vagy padok hiányában a gyermekek, a tanítási óra alatt, állani kénytelenek.“ Thingenben „az iskolaház fele disznóol.“ Rusheimban a pap lakik az iskolaházban; Langensteinbachban a csordapásztor.

A hol egyedül a község fizette az iskola-tanítót, ott ugyanaz gyakorolta a hivatalba tétel, vagy elbocsátás jogát is. A tanító választásra nézve álljon itt egy kötvény

1697-ből: „Nemes Gerstorf községe mai napon u. m. 1697, szeptember 23-án, jelenlegi lelkész, G. Rittelmeyer ajánlatára, Hanus Péter becsületes csizmadia mesterembert iskola-tanítónak megválasztotta, vele megalkudott, mely alkut mindkét fél szigoruan megtartani köteleztetik. Fennemlített iskola-tanítónak fizetése leszen 20 frt. melyért neki egész évben — ha gyermekek küldetnek hozzá — iskolát kell tartani, az ifjúságot olvasni, irni, imádkozni, és énekelni tanítani; továbbá, isteni-tiszteletkor a harangozást, és éneklést illően elvégezni kell sat.

A közvetlen felügyeletet a helybeli pap gyakorolta, t. i. ott, a hol gyakorolta, mert „a legtöbbben elhanyagolták a köteleiséget“; úgy, hogy e korszakban is csak tengődtek az iskolák, s nem sok örvendetes jelenséget tudnak felmutatni; hanem, hova-tovább kezdenek életerőre kapni, s már a következő korszakban szép haladás látszik.

III. Korszak. A 18-ik század kezdetétől az újabb időkig.

A tulajdonképi népiskolák rendezése a mult század dal kezdődik, mikor azok mind szélesebb-szélesebb kiterjedést kezdenek venni; és ugyanazon tanrendszer szerint kezeltetnek. A mi az iskolák terjedését illeti, már most a leány-egyházakban is találhatni ezeket, és állandó tanítókat. 1755-ben vitetik be a grófságba — 50 éves küzdelem után — Würtemberg példájára, a vasárnapi iskolázás; hasonlóképpen 1767-ben a munka-iskolák. A tanítók kiképzésére is kezdettek gondot fordítani az által, hogy a jelöltnek valamely tapasztalt tanító oldala mellett legalább egy évig segédkezni kellett, s csakis az erről kapott bizonyítvány előmutatása mellett választathatott meg tanítónak. Az iskolai teendőket felemelték. A számtanítás a tantervbe felvétellett, s e mellett még a következő tantárgyak voltak: olvasás, helyes-, és szépírás, ének, vallás, földrajz, német-nyelvtan, és fogalmazás.

1768-tól fogva két derék ifiut — tanító jelöltet — tartottak a karlsruhei gymnasiumban egy évi oktatásra, és ez a kezdete egy tanító képezdének.

Minden tanítási órát énekekkel, és imával kellett megnyitni. A 6-ik évtől kezdve minden gyermek iskolába járni köteleztetett. A helybeli pap havonként „megexaminálta“ a gyermekeket; s minden negyed évben nyilvános vizsga tartatott a helység elöljáróinak jelenlétében. A fő cél az volt, hogy a gyermekek a kátt jól tudják, ugy szintén olvasni, irni, számolni — különösen főben számolni — jól megtanuljanak, mi mellett azonban „más hasznosabb ismeretek sem voltak kizárva“, mint pl. fogalmazványok készítése sat.

A szorgalmas tanítókat kitüntették, a hanyagokat megfédették, sőt el is bocsátották.

A nyári iskolázás iránt e korszakban sem viseltettek valami nagy hajlandósággal; és csak hosszszas küzdelem után honosulhalott meg; mint szintén a tanítók külső (anyagi) helyzetén is csak lassan-lassan történt némi jobbítás. Az egyházi tanács először az iskolaházak kiépítését vette célba, hol az építés köteleességét a község vitte. A szegényebb helységek felsegállítására évenként kétszer egy-

házi segély gyűjtés rendeztetett, mely csak 1863-ban szűnt meg, mikor is az öszszegyűjtött alap 77,948 frtot tett.

Korábban, minden gyermek naponként egy szál fát tartozott vinni iskola-fűtésre; mig ez egy 1754-ben kiadott rendelet által oda módosítottatott, hogy az, az egyház tagok által liferaltassék.

1760-ban, egy tanítói özvegy-árvai gyámintézet alapítottatott, melyre minden tanító fizetéséhez mért öszszeget rakott be (egy frt. után egy krt).

A tandíjt felemelték 25—30 krra; a vasárnapi iskoláért kapott 3—4 frtot, az éjjeli iskoláért 5—6 frtot; az orgonálásért 8—10 frtot. Mindezek mellett azonban, a tanítók átlagos jövedelme nem sokra ment, s „nyomorúságos életet éltek“, mig nem a nagylelkű kezdeményező Károly Frigyes figyelmét a népnevelésre fordította, s a tanítóknak fizetés-jobbitást rendelt. Ez a fizetés jobbitás akkor anynyira nem tetszett a népnek, hogy az egyházi tanácsnak gyakran kellett olyan beszédeket hallani, hogy „a földmivelők szivesebben adják a fizetés pótlékot a csordapásztornak, mint gyermekeik tanítójának.“ *) Egy mult századbeli keserű kifakadás így szól a néphez: „várhatjátok-e egy tanítótól, hogy gyermekeiket jól tanítsa, ha egy falat kenyere nem levén, kénytelen oda hagyni az iskolát, s napszámra megyen, hogy éhen ne haljon?! Várhatjátok-e egy tanítótól, hogy gyermekeiteket a keresztyén erkölcsben növelje, ha ő, a szükségtől kényszerítve, az erdőbe megy fát lopni, s rossz példát ad az ifjúságnak?!“ A lelkes felszólalások, keserű kifakadások egymást érték, melyek mind anynyian a népet hanyagsággal, lelkiismeretlenséggel vádolták; s ez hatott is! A nép öntudatra ébredett; s az öntudat világánál megismerte hibáját. Belátta, hogy csak egy olyan tanító végezheti lelkiismeretesen tanítói teendőjét, ki nem kénytelenítettik szüntelen arról gondolkozni, hogy mit eszem holnap, s mit adok gyermekeimnek? és sietett hibáját jóvá tenni. Már 1800-ban egy tanító fizetése 120 frtra emeltetett; 1808-ban pedig a kezdő tanítók is (segéd-tanítók) 140—150 forintot huztak.

Igy, lassan-lassan eljutott a népnevelés azon fokra, melyen jelenleg áll, s a melyre buszkék lehetnek. Erről azonban—szerkesztő ur engedelmével—**) egy más alkalommal szólok.

Tübingen, dec. 12-én, 1871.

Símó Géza,
papjelölt.

K Ü L Ö N F É L É K .

= A sz.-szolnoki egyházmegyei közgyűlés határozata folytán, alólírottak levén köteleességévé téve alább jegyzett egyházak megvizsgálása, van szerencsém értesíteni tiszteendősegeteket, hogy egyház-látogatási körutamat e hó 15-ike

*) Fájdalom! ez még maig is így van nálunk igen sok helyen.
S. G.

**) Igen szivesen vesszük ez épp oly ügyesen irrt, mint közhasznú tudósításokat.
Szerk.

körül megkezdeni szándékozom, s a Berettyó-mentét végezve, isten segedelmével, a következő sorrend szerint kívánom bevégezni: Kraszna, Kr. Horváthi, M. Kecel, Egrespatak, Zilah, Panit, Récse, Varsolc, Percsen, Balla, Ilosva.

A vizsgálat könnyítése végett, felhivom t. paptársaimat, sziveskedjenek:

a) a számadásokat haladéktalanul elkészíttetni, s az egyház köz-, illetőleg képviselői gyűlése által hitelesíttetni;

b) a tanító uraknak kötelességévé tenni, hogy az egyház látogatási kérdő-pontok, iskolára vonatkozó részére, írásban, s szabatosan készítsék el értesítésüket. Tisztelendőségttek pedig, mint az iskola felügyelői, ez értesítéseket sziveskedjenek ellenjegyezni; végre:

c) köszönettel venném, ha a papra vonatkozó kérdő-pontokra írásban előre elkészített feleleteket találnék.

Ezen beállott ujesztendőben állandó boldogságot kíván az tiszteletes uraknak, Sz.-Somlyó, dec. 6-án, 1872, atyafi szolgatársra, Nagy László, sz.-somlyói ref. pap.

A belügyminiszter köriratilag szólítja föl a törvényhatóságokat, hogy hatáskörükben könyöradományokat gyűjtsenek az őralja-boldogfalvi tűzkárosultak javára. Az általunk is emiített tűz a községnek, és ref. egyháznak 17,294 frt. 40 kr-ra becsült kárt okozott.

* Simor János ő excellentiáját, hir szerint, a csalhatatlan pápa bibornoki rangra fogja emelni. Az elvtagadás jutalma tehát egy cifra kalap, melyet ő főpapsága bizonynyal jól a szemére fog huzni, midőn azokkal kell szembenéznie, kik efféle csecse-becsékért nyiltan bevallott meggyőződésüket földadni, s elárulni nem szokták. Megjegyezzük mellesleg, hogy közelebről közrebocsátja ő excellentiája folytatását azon történelmi adatoknak, melyek nyilván bizonyítják, hogy a magyar kath. egyház, kezdettől fogva, csalhatatlannak tartotta a pápát. Az érsek, ugy látszik, tanulmányait e tárgyban, csak a 12-ik órában tette meg, mert mindeddig éppen az ellenkezőt vitatta. *Nó de, sapientia est, in melius mutare consilium!*

* Interconfessionalis botrány. Sárospatakról a következő, alig hihető, dolgot írják a „Hon“-nak: „Patakon meghalt egy koldus nő. Nemesen gondolkozó községi előljárók az ilyeneket közkölségen, vagy a község pénztára terhére szokták eltemettetni. Itt Patakon a községi bíró jogot hallgatott ifju ember, de buzgó katolikus. A koldusnő reformata volt. Ő tehát a halott bejelentés után következőleg intézkedett annak eltemetéséről: Két — a szó valódi értelmében — sintérral gödröt ásott, aztán kivittette. A két sintér gyalogszánkóra tette föl a szegény boldogultat; de koporsó nem lévén, csak végig nyújtóztatták azon, s arcát elfódték egy rongy lepellel. Egyik sintér előlről huzta, másik hátulról tolt a szánkát a halottal. Oldalt nejeik mentek, valamivel távolabbról négy-öt kutya vonított (érezvén a sintéreket). Olykor a sintérek megálltak, s a reájok jövőeknek gunyosan mondták: nézzék csak, ká-

lomista temetés! A városi előljáróság, vagy a megyei hatóság, meg vagyunk győződve, a botrányos eljárást nem hagyják büntetlenül, mely az emberek legszentebb érzelmét, a kegyeletet, ily kegyetlen módon megsértette.“

* Tanuljunk a muszkától! Pétervárott pár év óta létezik egy társulat, melynek célja: a nép között az írás, és olvasás-tudást terjeszteni. A társulat, mely ezen célra évenként tekintélyes összegeket ad ki, reméli, hogy a folyó évben képes lesz legalább hatvanezer könyvdarabot ingyen szétküldhetni. Pénzforrásai főképpen önkénytes adakozásokból állanak, s ezek oly dúsan kezdenek folyni, hogy a társulat a mult hóban 5271 rubelt készpénzben, hasznos ismeretterjesztő könyvekben pedig 884 kötetet vett be.

„ARANY-KÖNYV.“

Nagytiszteletű szerkesztő ur! Tisztelettel kérem, legyen szives ez ujévi számolatot az „Arany-könyv“-ben közölni.

1. A mult nyáron egyházunkban magtár alapulván, van 56 véka gabonánk, és 20 veder borunk.

2. Az 1848-ik évi gyászos események alkalmával egyházunk urasztali klenodiumai mind elpusztítottván, a szükségletek a mult évben egészítették ki, a következő kegyes adományozók által. Ugyanis:

a) 1871-ben Márk Vilma kisasszony ajándékozott az urasztalához egy nagy cinkannát, és két cintángyért. Ezen ajándékért fogadja egyházunk hálás köszönetét.

b) 1865-ben mélt. Bája Mária, b. Bánffy Györgyné adományozott egy félkupás ezüst kehelyt, egy selyem kehely-takarót, és egy selyem abraszt.

c) 1855-ben t. Apáti (Krisztina, Bányai Sándorné adományozott egy több szint játszó üveg-kehelyt, és egy fejér len-abraszt.

E két utolsó adományozó becses emlékeért — egyházunk jelen élő tagjai, és maradékaik hálás szívekben — örökítve levén, vegyék istentől jutalmukat. Kis-Enyeden, január 1-én, 1872. Kontza László, ref. pap.

== Patai ref. pap Szabó István hivatalársunk és nője adakoztak:

1. A bogáti ref. lelkész kárai enyhítésére 1 frt.
2. A boldogfalvi ref. lelkész kárai enyhítésére 1 frt. Fogadják őszinte köszönetünket.

Nyiltposta.

1. N. Borosnyó. Kéziratokat ugyan nem szoktunk visszaküldeni; de kivételesen, ezt az egyet megkísértjük, kézhez juttatni.

2. Kentelke. Csak válaszszátok meg. Megrendelést senki se tett. A többit magán levélben.

3. Sz.-Somlyóra. Tant de bruit pour une omelette! Ha ide lyukadt ki: ám legyen! De jó mondás az: *lassan a testtel*; ha ezt soha sem feledné senki, menynyi ok nélkül való elkeseredésnek lehetne elejét venni!

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1872, JANUÁR 18.

55—3. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A „cameraticum beneficiumok.“

(Folytatás.)

Utóbbi közleményünkben felemlítők, hogy a b. újfalusi, kolozsi és tordai rom. kath. lelkészek javára mekkora őszszeg szakított ki az erdélyi ref. statust illető kamarai javadalmakból. Az ezt elrendelő 1720-iki, általunk már felemlített Hahn-féle, rendeletnek indoka azon körülményben rejlett, hogy azon községek lakó-sai, illetőleg a kolozsi és tordai egyházközségek egy-része, a rom. kath. vallást vették fel. Ezen indok helyessége felett igen könnyű az ítélet. Anynyi bizonyos, hogy mi protestánsok, a „quod uni justum, alteri aequum est“-elvé alkalmazása mellett, éppen úgy követelhetnők, hogy az erdélyi független nemzeti fejedelmek donatioival tökéletesen egy jogi természettel bíró, s a rom. katolikusok által élvezett magyar királyi adományok és javadalmazások is osztály tárgyává tétessenek mindenütt, hol a rom. katolikusok protestáns vallásra tértek át.

A ref. fejedelmek által adományozott kincstári javadalmak anynyira kizárólagosan a ref. státust illetik, hogy azok mind a thesaurariusnál, mind az országos kamarai pénztárnál „beneficium cleri reformati“ címen voltak vezetve. Nem csak, hanem egész 1824-ig, tehát a Hahn-féle rendelet kiadásától több mint egy századon keresztül, együttesen, (tehát a három r. kath. lelkésznek önkényesen kiszakított 177 frt. 55 kr. is) lettek utalványozva; sőt mi több, a ref. püspököktől még nyugtáztatva is; holott a leolvasztott 3376 frt. 15 kr. helyett, a 177 frt. 55 kr. jogtalan visszatartásával, tényleg csak 3198 frt. 20 krt adatott ki. Eleget tettek a számadások törvényszerűségének takargatásuk által; de elnyomták a jogszerűséget, és igazságot. Legyen most elég, mit erről elmondottunk; vegyük fel ismét a tények elősorolásának fonalát.

Az 1714-ben folyamatba indult, s azon, és következő évben kiadott királyi rendeletekkel látszólag

bevégzett tárgyalásokról, s ezeknek eredményéről már volt szó. A tartalmában időnkint szinte háromnegyed részben körülnyírbált jog legalább b kegyelem-ből, és időlegesen elismerést nyert. Időlegesen mondjuk, mert egy 1747-ben, okt. 2-ról keltezett, s minden alapítványokon nyugvó fizetéseket beszüntető udvari rendelet, a ref. status javadalmait is azal szünteti be, hogy eredeti adományleveleit azon év végeig bemutassa (productio ismét). Mire 1748, január 18-ról, az erdélyi református státus főkurátorai, az 1698-iki, s későbbi megtörtént productiokra hivatkozással, amaz udvari rendelet alól magukat felmentetni kérték. Mely kérelemre 1748, febr. 2-ról kiadott udvari rendelet, a javadalmaknak azon év március végeig való folyóvá tételével felett; eddig meghosszabbítá a bemutatási időt is. De a bemutatástól való megkimélestről szó sem lehetett.

Ugy látszik, itt már csordultig telt a keserű pohár. Ezt mutatja a „statuum et ordinum religioni reformatae addictorum“ ismét, teljesen documentalt, a panasz és elkeseredés fájdalmas hangján irtt újabb felterjesztése. Ebben nem csak az okmányok felmutatása alól való felmentésüket ismételten kérik, miután még az első, 1698-iki productiokor, bemutatott adományleveleik maig sem adatnak vissza; hanem a 3198 frt. 20 kr. jogtalanul leolvasztott eredeti 12,000 mfrt. folyóvá tételét sürgeték.

1748, dec. 26-án kiadott udvari rendelet eme felterjesztésre, 3376 frt. 15 krt, mint évi illetményt, további rendeletig azon esetre, ha valami lényeges más akadályok fen nem forognának: folyóvá tenni, s a panaszolt adománylevelekről tudósítást tenni, rendelte el. Mire a kir. gubernium 1749-ről, 4576 szám alatt tett feltesztésében, az említett őszszegnek már megtörtént folyóvá-tételéről világosítja fel az udvart. A visszatartott adománylevelekre pedig megjegyzi, hogy azok a magas cs. kir. udvarhoz voltak felterjesztve, honnan a kormányzékhez többé vissza nem küldetvén, valószínűleg elvesztek. A benefi-

ciumokra vonatkozólag pedig maga a kormányzók véleményezi felterjesztésében, hogy miután azok az azelőtti 12,000 mfrtról már úgy is 3376 frtra 15 krra reducáltattak: nemcsak hogy kétség alá semmi esetre sem vonhatók, hanem állandólag (stabiliter) megerősítendőek, és folyóvá teendőek.

Az ezen felterjesztésre 1750, január 21-ről kiadott legfelsőbb leirat — egy kilátásba helyezett, de soha ki nem adott — további rendelkezésig: különös legfelsőbb kegyelemből 3376 forint 15 krt évenként, a cameralis pénztárból, kiadatni engedélyezett.

Egész 1848/9-ig ez volt az utolsó actus, mely úgy a többször tett, s még többször követelt productio; valamint a sokszor említett javadalmak kiszolgáltatása körül a kormány, és státusunk között fenforgott. Az 1750-ik évi királyi leirathban kilátásba helyezett intézkedés végleg kimaradt.

Nemzetünknek, az 1848/9-iki, idegen segélyvel elnyomott, önvédelmi harca által felzavart viszonyok ismét odavezettek, hogy a kérdésben forgó javadalmak kiszolgáltatása megszünttetett.

Ennek folytán, néhai b. e. Antal János, erdélyi ref. püspök, 1849-ben az erd. cs. kir. kormányzó-ság útján, az udvarhoz folyamodott, annak úgy az 1848—1849-iki évekre, valamint jövőre való kiutalása, illetőleg folyóvá tétele végett.

E kérelem b. Wohlgemuth kat. kormányzóval, azon hozzáadással közöltetett, hogy ezen beneficiumok természetéről, és kiadásuk akadályairól körülményes jelentését megtegye. Nevezett kormányzó, a kamarai hatóságoktól nyert felvilágosítás után, 1848 és 49-re a beneficiumokat a maros-vásárhelyi adóhivatalnál utalványozta. Jövőre nézve pedig, a ref. státusnak, és papságnak tett adományok feletti végleges határozatok elintézéséig, folyóvá teendőeknek ajánlotta.

Ar 1852-ik évben, jan. 10-ről 12,751 sz. a. kelt cs. kir. pénzügyminiszteri rendeletre: az erdélyi országos pénzügy-igazgatóság, a cs. kir. kamarai ügyészség, államszámvérvőség, és orsz. főfizető hivatalok; — valamint a ref. és r. kath. püspökség kihallgatásával 1854-en, terjedelmes, s azon hivatalok levéltáraiban levő hivatalos adatok alapján készített véleményes jelentést tett a cs. kir. pénzügyminiszteriumhoz. Ebben, a kérdésben forgó beneficiumoknak eredete, viszontagságai, és állása kellőleg feltüntetvén, akkori menynyiségökben, legfelsőbb határozatig, s illetőleg az erd. ref. státus szervezéseig:

kiszolgáltatni véleményezte. Mind e mai napig, végeldöntés nem történt.

Igy, ismét folyamatba indult a kincstári beneficiumok élvezete. De, hogy e közeli kor se legyen következtelen előzőjéhez: a megrövidítésben is haladás történt. Mert, az 1819 évi, áprl 19-én $\frac{14,464}{268}$ szám alatt kiadott udvari rendelet értelmében, eme javadalmaknak pengő ezüst pénzben kellene fizettetni — a mint fizettetett is egész 1848-ig — de ez időn innen minden felülfizetés (agio) nélküli papírpénzben fizettetik. Ha megtekintjük az értékben emelkedett nemes ércnek, és a semmi, s illetőleg alig $\frac{1}{3}$ alappal bíró, s éppen azért érték és hitelben alá szállt papírpénz közötti különbséget: nem kis kára, s vesztesége mutatkozik ebben is statusunknak.

1867en innen az ügy új, és valószínűleg tán több reményt kecsegtethető stadiumba lépett. Miről azonban alább. Megelőzőleg, figyelmünket az ügy jogi természetének vizsgálata veszi igénybe.

Dr. Kolozsvári Sándor.

(Folytatása következik.)

Canonica visitatio.

A canonica visitatio kötelessége: a törvények, és rendeletek megtartása felett őrködvé, azok által az egyház anyagi, szellemi javát fentartani, előmozdítani, virágoztatni. S ha a canonica visitatio figyelmét a legcsekélyebb, és legfontosab tárgyakra egyiránt kiterjeszti: fáradságos munkája bizonyára nem lesz hiában való az urban.

De a canonica visitatio nem mindig jár el elég részletesen és pontosan tisztében. E bajon segíteni akarván a Nagy-Baconban 1867-ben tartott közzsinat, 138 j. k. sz. a. a canonica visitatio célszerűbb, és egyformán tartására egyházvizsgálati kérdő-pontokat, illetőleg, utasítást állapít meg: „esperes aai. a jövő évben tartandó canonica visitation tartásák szem előtt ezen javaslatot; úgy szintén jegyző aai. is ezen javaslat szerint szerkeszték az egyházvizsgálati jegyzőkönyvet, hogy a gyakorlat bírálata által tünjék ki, mi abban hasznos, vagy abból kihagyandó; jövő közzsinatunkra pedig tegyék meg esperes aai. írásosan megjegyzéseiket, véleményeiket.“

E 27 pontból álló utasítás elég részletes, és kimerítő körülírása a 88-ik canonnak; keletkezése óta legcsekélyebb módosítást se szenvedett. Az esperes urak írásos megjegyzéseiket, véleményeiket mind e mai napig nem tették meg; de azért az utasítás pontjai szerint a karnak eljárni a canonica visitatio alkalmával. Csak a karnak; de valószínűleg nem járnak el. A canonica visitatio újabb mulasztásait főt. Nagy Péter püspök ur 1871. február 12-én tartott egyház főtanácsi ülésben szomorú példákkal igazolja. E lapok mult évi 7-ik számában, „Az állandó főconsistorium gyűlései“ című cikkben olvassuk: „Igen fontos, és

érdekes tárgya volt a mai gyűlésnek azon püspöki felterjesztés, melyben a mult 1870-ik évi egyházmegyei vizsgálati jegyzőkönyvek átvizsgálása alkalmával észrevett több rendbeli visszaélésekről teszi meg tudósítását. "A visszaélések részletes előszámálása után tudósító e megjegyzést teszi: „Menynyi mulasztásra vet világot a fennebbiekben kivonatilag közölt néhány adat az egyházak vagyonát közvetlenül felügyelő gondnokok, esperesek sat. részéről."

Nagyon szomorú, hogy midőn az egyes egyházak pénztára anynyi felől igénybe van véve, éppen a felügyelő kezelők tekintvén azt commune bonum-nak, az egyháznak, a nivek buzgóságából gyűlt fillére veszélyeztetve hever évről évre. A nagy-enyedi egyházmegye előjárósága látván, hogy az egyháznak vagyona kezelése körül menynyi visszaélés történik: a M.-Vásárhelyt 1859-ben tartott közzsínaton jelentést tesz, és kéri a baj orvoslását: „Az egyházi tőkepenzsek kiadása oly rendetlenül történik, hogy az ily kiadás mellett az esperesi hivatal felelős nem lehet. ¹⁾ A közzsínat a felelősséget ujabban is a canonica visitatoria ruházza, a következő sorokban: „A tőkepenzsek kiadására nézve több főegyháztanácsi rendeletek, és közelebből 1856, Sz-Údvarhelyen tartott közzsínat az egyházak pénzéről felelősséget az esperesre, és egyházi vizsgálatra ruháztán, a tőkepenzsek csak is esperesi beleegyezés mellett lehet kiadni, fekvő javak lektése, és jó kezeség mellett.“ ²⁾

A mélt. egyházfőtanács 1859, szept. 11- és 18-án tartott gyűlésében „a tőkepenzsek kiadását tárgyazó szabályrendeletének szoros megtartását ujabban kötelességévé tette az egyházvidéki előjáróságnak.“ ³⁾

Anyaszentegyházunk főtestületeinek ez üdvös határozatai, intézkedései, mint kiáltó szó a pusztában, hangzottak el, úgy az egyházmegyei előjáróság, mint a canonica visitatio részéről. A baj továbbra is orvosolatlan maradt.

Néhai b. e. főt. Bodola Sámuel püspök 1865-ben generalis visitatiót tartván a széki egyházmegyében, a m. egyházfőtanácshoz a visitatoról tett jelentésében „azon hiányokat fedezi fel, melyeket egyházaink szellemi, és anyagi ügyei kezelése körül tapasztalt, melyek az előtte megfordult esperesi vizsgálati jegyzőkönyvek szerint más egyházvidékeinkben is felmerülnek: ebből kifolyólag, szoros kötelességekké tétetik esperes atyánkfianak... hogy az egyházak tőkepenzei, a 100 frt. o. é. alóliak rendes kötlevel mellett, jó kezesek által; a 100 frt. o. é. felüliek pedig betáblázás által legyenek biztosítva... mivel tapasztalat szerint, az egyházaknak e című követeléseik szoktak legtöbbnyire elveszni.“ ⁴⁾

A B.-Hunyadon, 1866-ban tartott közzsínat a mélt. egyházfőtanácsnak a püspöki visitatoria tett észrevételeit, hasznos rendelkezését kész-örömet fogadja, és felkéri a m. egyházfőtanácsot, „hogy egyházaink számára, a mostani törvények kívánalma szerint, szabályszerű kötleveleket nyomasson mind a betáblázást nagyobb, mind pedig a kezes-

ség mellett kiadható kisebb menynyiség kikölcsönözhetésére alkalmast.“ ¹⁾

A mélt. egyházfőtanács a zsinat kérésének azonnal eleget tett, mert ugyanazon év szept. 8-ról „atyafiságosan értesíti a közzsínatot, hogy az egyházi kölcsönök biztosításául szerkesztetni kért kötvény-példányok iránt a kellő intézkedést megtette.“ ²⁾

Azonban, mindezen ujabban intézkedések sem vezettek sikerre. Az egyházak tőkái, és az ezek után járó kamat, kellő biztosíték nélkül, forog továbbra is az egyháztagok kezén. S ha az egyház építkezni akar, saját pénze mellett, kénytelen kölcsönhöz folyamodni, mint ez a n.-enyedi egyházmegyében történt. Midőn az egyház iskolát, templomot akar építeni, s pénze is van hozzá, de annak a felsőbb rendeletek dacára sem tud birtokába jutni: a jó akaratot, buzgóságot, a rendeletek végrehajtóinak kétszeres erőbe kerül fentartani, nevelni; az ily esetekben a sebeket legtöbbnyire csak az idő képes meggyógyítani.

Bizony, nagy baj, és sok visszaélés lehetett a nagy-enyedi egyházmegyében, az egyházi vagyon kezelése körül, hogy az egyházmegyei előjáróság nem boldogulhatva, az e tárgyra vonatkozó határozatok végrehajtásában: ujlag a közzsínathoz folyamodik, és ujabban felkéri a közzsínatot: „hogy a mélt. egyházfőtanács közvetítése által hívja fel az egyházak világi gondnokait, hogy az esperesnek a veszélyben levő egyházi tőkék felhajtására nézve segédkezet nyujtani sziveskedjenek.“ ³⁾

A mélt. egyházfőtanács 1867, szept. 29-ről „a kért intézkedést megtette.“ ⁴⁾

A fennebbi sorokban vázlatosan közölt határozatok, rendeletek, intézkedések, felhívások dacára elmondhatja a canonica visitatio: „nem állítom, hogy én a célt még elértem volna“ (Filip 3. 13.) Ezt olvassuk a mult évben N.-Enyeden tartott zsinat jk. 34. sz. a.: „A mélt. egyházfőtanács főt. püspök aa-nak felterjesztéséből sajnosan értesülvén a felől, hogy esperes aa-i az egyházmegyei vizsgálati jegyzőkönyvekre főt. püspök aa. megjegyzéseit nem tartják anynyira szem előtt, hogy azok alapján az egyes egyházközségekre hárulható veszélyek eltávolíthatók lennének; mely káros körülmények elkerülése végett célszerűnek látja, hogy a püspöki megjegyzések, s meghagyások végrehajtóinak az egyházmegyei közgyűlések legyenek ellenőrei az által, hogy azok az egyházmegyei közgyűlésekben felolvastatván, általa utasíttassanak esperes aa-i azok értelmében eljárásra“ „az egyházfőtanácsi megállapodás, a közzsínat előtt, teljesen indokolt.“

Ime, tárgyilagosan, a mélt. egyházfőtanács, és közzsínat intézkedései az egyházak vagyona biztosítására, és a canonica visitatio eljárására.

A beteg még most is segély után kiált; a gyógyszer készen van, de nincs, a ki a betegnek nyujtsa. Pedig Pál apostol oly szépen int: „míg időnk vagyon, min-

¹⁾ Zsinati jk. 30. sz. a.

²⁾ Ugyan ott.

³⁾ Egyházfőtanács észrevételei 1859.

⁴⁾ Egyházfőtanács észrevételei 1865.

¹⁾ Zsinati jk. 9. sz. a. 1866.

²⁾ Egyházfőtanács észrevételei 1866.

³⁾ Zsinati jk. 108. st. a. 1867.

⁴⁾ Egyházfőtanács észrevételei 1867.

denekkel jót tegyünk, kiváltképpen pedig a mi hitünknek cselédivel.“ (Gal. 6. 10.)

Ha az egyház papja, curatora, a jó békesség kedvéért, elég kis lelkű, elmulasztani kötelességét: a canonica visitatio legyen nagy lelkű a jó békesség érdekében; lépjen fel erélyesen, ha kell — utasítsa rendre a papot, curatort, egyháztanácsot; de azt semmi áron el ne nézze, hogy az egyház — bármi tekintetben is — csorbulást szenvedjen. A canonica visitatio ne elégedjék meg a sok tagadó válaszzal évről évre; és a curator uramnak meg-hagyatíkáféle rendelkezéssel hagyjon fel. Tudjuk, van elég eset, midőn a helyszínén azonnal intézkedni nem lehet: az ilyen ügyek eligazítását ne csak rá bizza pap és curator uramra, de számon is kérje mielőbb. Hiszen, az esperes a canonica visitation nívül is öre a törvénynek, és rendnek egyházmegyéjében.

E lapok mult évi 7-ik számában közlött visszaélések orvosolhatók, a menyinyiben azok meg vannak örökítve a vizsgálati jegyzőkönyvekben. De menyinyi fillér vesz el örökre, a mi nincs számadásban, jegyzőkönyvben, miről hallgat a kronika, (ha csak az udvarhelyszéki híres partialisok tartása nem tesz erről bizonyoságoti) És ennek ki az oka? A pap, curator, és esperes. Ezelőtt pár évvel történt, hogy egy ekkleziában a curator nem vezetett számadást, a pap ezt elnézte, s a canonica visitatio előtt emlékezet után számoltak be. Ily esetben, bizonyára nem nevededik az egyház pénztára. Videant seniores! Szeretjük hinni, hogy az ily visszaélések ma már csak a mult emlékei közt foglalnak helyet. Requiescant in pace!

A canonica visitatio a helyett, hogy orvosolna az egyházban, felületességével néha még bajt is szerez. Van több oly egyház, melyben a „krajcáros éltőkérő“ tudomása sincs a hiveknek. Pap uram, ha egyszer említette is a hivek előtt a közzsinat ez áldásos intézkedését, nem munkálkodott azon, hogy egyháza illetékét önkéntes adakozás, vagy szorgalmi jövedelem útján szedjék fel. És az egyház a nélkül, hogy tudná — a lélekszám aránya szerint — fizeti illetékét. De honnan; miután a Déván, 1862-ben tartott közzsinat kimondta: „ezen alap, és kutfő az ekkleziá közkassája teljességgel nem lehet.“¹⁾ A canonica visitatio se kérdi honnan; hanem a curatortól az egyház részéről fizetendő más öszszeggel együtt átveszi az egyház közpénztárából: 900 lélek után = 9 frt. o. é. Curator uram nem tudván, mire való ez öszszeg, az atyafiáknak panasolja, hogy a canonica visitatio ismét elvitt 9 o. é. frtot, pedig tiszteletes uramnak is adtam 5 frtot „inter-tatióra.“ Jó lesz, ha a director ur az egyháztanács előtt előadja: mire, és menyinyi az egyház kiadása, s ha ezt megteszi egy-két évben pár magyarázó szó kíséretében, bizonyára megértik a hivek, hogy a ki önmagát fen akarja tartani: magáról gondoskodnia is kell.

¹⁾ Zsinati jk: 69. sz. a. 1862.

Az „Erd. Prot. Közlöny“ említett számában az egyházak készpénz vagyona hiányos kezeléséről levén említés: a fennebbi sorokban csakis az ilyenmü visszaélések, és azok megszüntetéséről emlékeztünk. Felhivhatnók még az esperes, és curator urak figyelmét az egyházi fekvőségek, különösen az erdők célszerű kezelésére; de ezek ékesen, és jó renddel kezeltetnek. Az ellenkezőről nincs tudomásunk. A nagy-enyedi egyházmegye az 1859-iki zsinaton panasztolt ugyan, hogy „az egyházak tagjai az erdőt sajátjuknak tekintvén — pusztítják“; de a közzsinat intézkedése, és az egyházmegye erélyes fellépése következtében, ily panaszra többé nincs ok. Felhivhatnók az esperes urak figyelmét a szellemi élet vizsgálására, különösen az iskolára, és sok részletre, mi nincs az utasításban, a mely részleteket a dolog méjjére pillantó, a helyi körülmények szerint vesz észre, s midőn részletekbe bocsátkozik is, az egésznek javát, hasznát tartja szem előtt. S végre, felhivhatnók az utasítás 12-ik pontjára: „Az egyházi hivatalnokok fizetése kiszolgáltatott-e; a hátralékok felszedésére minő intézkedés tétetett?“ A canonica visitatio rendesen meg is kérdi, be van szolgáltatva a fizetés, a kepe? Fájdalom, a curator válasza mindig, és mindenütt az: „be lesz“; és az egyház — a chorus — rá zengi: „be lesz.“ És ez így megy évről évre. A canonica visitatio jól tudja „a munkás méltó a maga bérére“, de a pap is tudja ám; s bátran követelheti, hogy a canonica visitatio fizetését — minden áron — hajtsa fel. A mire van is hatalma. A papot, és tanítót sok kellemetlenségtől mentené meg, hiveivel szemben. S ha a canonica visitatio nem csak elmondja Pál apostollal, de meg is mutatja, hogy „ha oda megyek, nem kedvezek“ (II. Kor. 13. 2.), nem mondanák néhol, „hogy csupán egyházi adót szedni jár, s a lelkész fáradozásainak támogatása helyett, ad acta teendő jegyzőkönyvet vezetni.“

A canonica visitatio tagadhatlanul sok jót tett az egyes egyházakban, és tapintatos, erélyes eljárásával mit tehetne? Virággzóvá tenné az egyházmegyéket, mint tette a görgényi esperes—tractusát. A mult évi zsinati jegyzőkönyv 10 sz. a. olvassuk: „Főtisz. püspök aa. tavalyi közsinat óta felmerült közérdekű ügyek elintézéséről számot ad: a) „A görgényi egyházmegyében püspöki vizsgálatot tartott, holott is vizsgáló társaival kedves alkalma volt meggyőződnie: a hitbuzgóság, hivek, és lelkészek közti békés egyetértés, egyházak és iskolák jövedelmei lelkiismeretes kezelése, s illetén alapokon: ez egyházmegyebeli vallásos élet virágzásáról; az egyházmegye esperese irányában elismerését, s méltánylatát főpásztori örömmel nyilvánítja.“ Ez esperes: B e n k ő J á n o s, m-péterlaki pap!

T.

TÁRCA.

A Bethlen Gábor által alapított gyulafe-jérvári főiskola törvényei.

(Folytatás.)

6. Azon tárgynak, melyet magyarázni fővállaltak, képét, vagy áttekintését hallgatóknak gyakran ismételjék,

és verjék fejökbe, hogy a világos tanmódszer a figyelme-zést élesebbé és kedvesebbé tegye.

7. A ki a leckét, vagy vitatkozást, helyes okok miatt el akarja mulasztani, értekezzeék valamelyik tisztársával, hogy helyét töltsé be.

8. Ha valaki valamely munkáját ki akarja adni, azt előbb az igazgatónak, és általa az egész tanácsnak elolvasás, megbirálás, és helybehagyás végett mutassa be, s annak ítélete alá legyen vetteteve.

9. Valamenynyi tanár minden közszaválásokon és vitatkozásokon, a menyinyire csak lehet, jelen legyen, s azt diszesítsék és emeljék, nem csak ellenvetéseik által, hanem azzal is, hogy ha szükségesnek látják, a fölhozott ellenvetésekről és feleletekről, valamint a tartott beszédekről ítéleteket észélyesen, és mérsékeltlen közbe vessék.

10. Az osztálybeli tanítványok vizsgáin, még pedig azok minden óráin, a paedagogearchán kívül, a többi tanárok közül legalább egy valamelyik, a paedagogearchától a szolgálta által fölkeretve, legyen jelen, és a vizsgát vezesse.

11. A magán társulatokat (collegia privata) a tanulók kedvéért és hasznára, a mint a körülmények kívánják, jó szívvvel oktassák.

A hittudomány tanáraitól.

1. A hittudomány első tanára az ó, vagy új testamentom valamelyik könyvét magyarázza, s a hittudományi ellenkezéseket alaposan, és röviden tárgyalja. És pedig, a biblia magyarázását hétfőn és kedden; a vitatkozást pedig csütörtökön és pénteken adja elő.

2. A második tanár a bibliai közhelyeket rendre magyarázza, és azon igyekezzék, hogy az egész hittudományt egy esztendő alatt (Amesius Medulláját fejtegetve, és magyarázva) elvégezze. *)

3. Minden szombat napon 8 órától 10-ig fölváltva, rendes vitatkozást tartsanak.

4. Minden szerdán dél után 1 órakor két beszédet szavaltassanak.

5. Minden vasárnap latin gyakorló praedicationot mondassanak föl. **)

6. A héber nyelvet egyikök közönségesen tanítsa.

A bölcsészet, és nyelvészet tanáraitól.

1. Az első a bölcsészetet tanítsa: hetenkint kétszer logikát, a más két órán metaphysikát, physikát, és mathematicát.

2. A második tanítsa a gyakorlati bölcsészetet (melyhez az ékesenszólás tudományát csatolja). ***)

3. Azonban, mindketten arra törekedjenek, hogy a bölcsészeti tanfolyamot három év alatt elvégezzék.

4. Minden szerdán 8 órától 10-ig felváltva, rendes vitatkozást tartsanak.

5. Minden szombaton dél után 1 órakor két beszédet könyv nélkül mondassanak föl.

6. A második tanár az iskolai tanácsban a jegyző, vagy titkár tisztét vigye, s ennél fogva, a mi följegyzésre méltó dolog fordul elő a tanácsban, jegyezze föl; a tanács ülésének kezdetén, az igazgató fölszólítására, olvassa föl a

*) Az eredetiben „intra annum“ áll; azonban, más kézzel e két szó közé van pótolva: sesqui (más fél). Ugyanazon kézzel vannak bepótoltva a zárjel közé rekesztett szavak is.

**) Az eredetiben „concionem“ Latinam“ áll; más kézzel azonban a Latinam szó fölibe van írva: „Hungaricam.“

***) A zárjel közé foglalt szavak más kézzel vannak pótolva.

jegyzőkönyvből, a mik az előbbi tanácsban voltak beírva; a mik a közönséget illetik, azokat tisztán írja le.

A köztanulókról általában.

1. A ki tanulás kedvéért ide jövend, vagy a kik a paedagogeum első osztályából a közlecekre elő leendnek vitetve, neveiket nyolcad nap alatt jelentsék be a köziskola igazgatójának, a tanulók törvényeit ismerjék és fontolják meg, s kézádással igérjenek engedelmességet a törvények szerint.

2. Mindnyájan ápolják szívökben a kegyességet, s ennél fogva káromkodók ne legyenek.

3. A szent beszédekre, különösen vasárnap, lelkiismeretesen járjanak el.

4. Az igazgatónak jelentsék be, melyik szakra akarják adni magokat, és mely leckéket fognak hallgatni.

5. Folytonosan hallgassák a leckéket, melyekért ide jöttek, naponkint legalább hármat.

6. A közvitatkozásokat senki teljességgel el ne mulasztassa.

7. Az igazgató, vagy tanár által szaválás, vagy vitatkozás megírására, és megtartására fölszólítatva, legyenek rá szívesen készek.

8. Járásában, és viseletében mindenki szerénységét bizonyítsa.

9. Tisztességes, és valamely méltóságba helyezettett személyeknek az illendő tiszteletet megadják.

10. A tivornyázástól, lármázástól, veszekedéstől, perlekedéstől, házsártoskodástól, s végre, az éjjeli garázdálkodástól tartózkodjanak.

11. A hivalkodást, és egymással való veszekedést ne táplálják; a magán boszszuállástól tartózkodjanak, viselkedéseiket az igazgató elébe vigyék.

Közli Szabó Károly.

(Vége következik.)

A népnevelés ügyének tényleges állapota Sweicban.

(Zürich-kanton.)

Nagy tiszteltető szerkesztő ur! Engedje meg, hogy röviden, legalább főbb vonásaiban közöljem nem azt, a mi talán csak szépen kigondolt elmélet; hanem azt, mit itt a népnevelés terén gyakorlatilag is megvalósítva látni, tapasztalni, szerencsés voltam.

Az kétség kívül elismert, és statistikai adatok nyomán bebizonyított tény, hogy általában az egész Sweicban — e kis honában a szabadságnak, és egyenlőségnek — a népnevelés aránylag áll oly magas fokon, mint bármelyik európai művelt országban.

De haladjunk most sorrend szerint, és lássuk először is, hogy mi hát a népiskola? „A népiskola azon nyilvános nevelő intézet, mely az egyes családok fölkarolása, az egyház közreműködése, és az állam főfelügyelete alatt, lehetővé teszi, hogy mindenik néposztály gyermekei azon általános műveltségi színvonalra eljuthassanak, melyre mindenkinnek, a maga egyéni helyzetéhez képest, multhatlanul szüksége van.“ Ezek szerint, már nem lehet más feladata

— mondja Largiader — mint „segíteni az ifjút (növendéket), hogy az ember legbensőbb lényegében gyökerező erkölcsi szabadsága, vagy az isten akarata szerint való öntudatos életre emelkedhessék.“

Hogy lehető világosan álljon előttünk a módokat, mely szerint itt a nevelésügy kezelve van, s hogy lássuk, miképp lehet fölvilágosodott, szabad gondolkozású, és önálló népet nevelni: jerünk, kísérjük el népiskolai pályáján a kis helvét gyereket odáig, a midőn már a maga eszével is tud helyesen itélni, s kinőve a szülői szárnyak alól, önmaga tudja megszabni az irányt, melyben tovább haladjon az élet célja felé.

Sweicban egy közös iskolába adja gyermekét minden honpolgár, a gazdag úgy, mint a szegény; igen, mert itt nincs meg amaz élesen distingváló kast-rendszer, melynek békóitól — fájdalom — társadalmunknak oly sok tagja még napjainkban sem tud megszabadulni, holott pedig eme falak az emberiség közös céljának, és boldogságának mindig csak zátonyai voltak, és maradnak.

A kis gyerek alig éri el ötödik évét, a midőn édesanyja kézen fogja, és viszi őt egy közintézetbe: az a poldába; hol gondos oktató kezekre bízva legdrágább kincsét, nyugodtan megy napimunkáját végezni a jó szülő.

Majd, a gazdag is ide küldi gyermekét, hogy a többivel együtt játszodjék. Igen, mert ekkor még csak játszani mennek a kis gyerekek; de a játék által mintegy észrevétlenül tanulnak is. Megtanulják, mint játszótársak, egymást szeretni; és viszont, mint testvérek, egyenlő szeretetben részesülnek ápolóiktól. Komolyan soha nem tanulnak, hanem csak játszva; ugyanis azon játékszerek, melyekkel az intézet el van látva, a legnagyobb gonddal vannak készítve, és kiválasztva úgy, hogy mielőtt a gyermeknek oda adnák, előbb el kell mesélni, hogy mint kezelje azt, vagy hogy mit jelent egyik, vagy másik festvény rajta. És így a gyermek, még távolról sem gyanítva, hogy tanult, már megismeri az égi testeket, vagy a világrészeket, vagy a föld alakját, mikénti forgását. Nem csak, hanem örömmel, s a legnagyobb pontossággal magyarázza meg azokat egy másik pajtásának is, ki talán azokat még nem látta. Majd az ápolónő kezd egy dalt, mit a kis gyermekek utánozni óhajtanak, s mindaddig próbálgatják, míg egyszer csak ők is el kezdik ugyanazt dalolni, mert már elsajátították, ezt is csak játszva.

Igazán, gyönyörködik az ember, midőn látja, hogy a kicsinyek számára jól berendezett szobában, öt-hat csoportra oszolva, hogyan űzik játékaikat egész szenvedélylyel; és ha közelebről tekintjük, hát tanul mindenik a nélkül, hogy valamit tudna arról, hogy az nem egészen játék. Így töltik a napokat vig csevegéssel; s egy év után belépnek aztán a tulajdonképi I-ső elemi iskolába, hol kezdődik a valódi képzés.

Mint hogy az emberi lélek kifejlődésében nincs ugrás, hanem csak lassankint, lépésről lépésre történik az: bizonyos egymásután következő köröket vettek fel, melyeken belől az egész fejlődési processus véghez megy.

Az első kör, az úgy nevezett, elemi képzést öleli fel;

és három osztályra van elkülönítve, melyeknek elsejébe már beléptünk a gyermekkel.

Egy osztályban csak az egykoruak vannak, tehát azok, kik együtt kezdték a pályát. Az első osztályban, hová a 7 éves gyermek belép, még csak kezdenek lelki tulajdonai kifejlenni, és így a főteendő: azok fejlődését elősegíteni, de soha sem a test hátrányára, hanem a kettőt inkább összhangzásba kell hozni. Nyolc éves korában lép a növendék a II-ik, és a 9-ikben a III-ik elemi iskolába; s ezzel az első kör be lesz fejezve.

A jelzett három elemi iskolának feladata: a növendékben rejtve levő tehetségeket minden oldalról hozzáférhetővé tenni; név szerint, a nemes érzést, és figyelmet életre ébreszteni, a beszédben való készségre, gyakorlás által, a növendéket megtanítani. Továbbá, a vallásos, és erkölcsös érzelmet a szívébe oltani, táplálni, és ezek mellett, a test erejét is gyarapítani.

A vallás tanítás, minden felekezeti színezet nélkül, abból áll, hogy a tanító élőszóval elmondja: mint kell viseltetni a szülőket, tanítókat, vagy testvéreket iránt, s tovább a Jézus Krisztus, és az isten iránt. Megválogatott elbeszéléseket is ad elő a tanító; de vigyázva, mindig tervszerűen, és tekintettel arra, hogy mely oldalról kíván egy, vagy más alkalommal a gyermek kedélyére hatni.

Idő tartozik még a vallásos énekek tanítása, s egy szóval mindaz, mi a növendék kedélyét fogékonyná teszi a vallás iránt.

Közli Bod Károly.

(Vége következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

Méra, január 12-én. 1872.

Nagytisztelétü szerkesztő ur! A kolozs-kalotai ref. egyházmegye mult év december 14-én B.-Hunyadon tartott rendkívüli közgyűlése, a mélt. egyházfőtanács leirata értelmében, megtette a lépéseket, hogy az egyházkerületi közgyűlésre, az egyházmegye részéről küldendő képviselőket az egyes egyházak megválasszák.

A kolozs-kalotai egyházmegye (24,029 lélek) a törvény értelmében öt egyházkerületi képviselőt küldhetvén, a közgyűlés az egyházmegyét ugyan enynyi választó-kerületre osztotta. A választó-kerületek, és az azokban levő anyai, és leány-egyházak a következők:

I. Kolozsi kerület: 1. Fejérd, 280; 2. Kolozs, 650; 3. Győrfalva, 980; 4. Ajton, 522; Röd, l. e. 33; 5. Pata, 85, Kara, l. e. 51; 6. Alsó-Jára, 122, Érepataka, l. e. 21, Kis-Bánya, 12; 7. Magyar-Léta, 310; 8. Szent-László. 1007; 9. Buda, 160, Kóród, l. e. 88, Diós, l. e. 10, Szent-Pál, l. e. 25; 10. Kajántó, 280; = 4636.

II. Gyalui kerület: 1. Szász-Lóna, 778; 2. Gyalu, 814; 3. Nagy-Kapus, 551, Kis-Kapus, l. e. 319; 4. Győr-Vásárhely, 237; 5. Mákó, 950; 6. Nyárszó, 311, Sárvasár, l. e. 298; 7. Oláh-Fenes, 674; = 4932.

III. Nádasai kerület: 1. Inaktelke, 540; 2. Daróc, és Bogártelke, egyesült egyház, 642; 3. Egeres, 125; 4. Türe, 456; M.-Gorbó, l. e. 28, M.-Sárd, 15, Somtelke,

1. e. 3; 5. Vista, 950; 6. Szucság, 425; 7. Méra 850, M.-Nádas, 1. e. 40; 8. M.-Gyerő-Monostor, 571; = 4645.

IV. B.-Hunyadi kerület: 1. B.-Hunyad, 2470; 2. Damos, 315, Jákótelke, 1. e. 185; 3. Magyarókerék, 237; 4. Kalota-Szentkirály, és Zentelke, egyesült egyház, 1110; 5. M.-Valkó, 631; Incesl, 1. e. 12; = 4960.

V. Almási kerület; 1. Nagy-Almás, 584, Bá-bony, 1. e. 95, Vármező, 1. e. 45; 2. Magyar-Bikal, 734; 3. Nagy-Petri, 210; 4. Kis-Petri, 300; 4. Sztána, 280; 6. Zsobok, 635; 7. Farnos, 523; 8. Ketesd, 414; Föld, 1. e. 12; Középlak, 452, Tamásfalva, 1. e. 32, Nyérce, 1. e. 24; 10. Körösfő, 816; = 4856.

Az öt egyházkerületi képviselő mellé választandó még a néptanítói kar által egy képviselő. A választás napja febr. 25-re tűzött ki. Az egyházmegyei képviselők választására is febr. 25-ike határozatott.

Ha az egyes választó-kerületek népessége nem is egyenlő, az nem baj; de kár, hogy a kerületekben az egyházak közelségére nem mindenütt volt tekintettel a közgyűlés; például, M.-Gyerő-Monostor, és Szucság a nádasi kerületnek e két végső egyháza között több egyház van, melyek más kerületbe tartoznak. A természeti fekvés feláldoztatott a numerusért. De ezen lehet — kell is — segíteni; mert jövőre ezen választó-kerületek vannak hivatva, hogy külön-külön ösztöszöjveleket, értekezéseket tartva, a kijelölt körben előbb vigyék e vallásos élet fejlődését. Az egyes kerületekben az egyházkerületi, és egyházmegyei képviselőket, papokat, és tanítókat az egyházak közel fekvése gyakran ösztöszözná, és az így egyesített erő nagy lendületet adna a buzgóságnak. Aztán meg az esperes ur is, kerületenkint könnyebben vezetheti az egyházmegye ügyeit.

A szervezkedés maholnap teljesen életbe lép; új életnek nézünk elébe; „szereztek új szívet“, mert az újja születés ajándéka nagyobb, a csodatétel ajándékánál. *)

Timár Lajos,
egyházm. aljegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Közelebről egy vidéki barátunktól levelet kaptunk, melyben elmondja, hogy illető esperese az egyházkerületi közgyűlésre küldendő képviselők megválasztására nézve, hivatalos köriratában, mindenképpen azt hangsúlyozza, hogy a képviselőknek a világi rendből kell választatniok úgy az egyházmegye, mint a tanítói kar számára, s mintegy kérdést intéz hozzánk: hogy vajjon, helyesen van-e ez? Nincs szükség, hogy a magunk véleményét mondjuk el; elég felvilágosítást ad a képviselők törvény II. cikkének f) pontja, mely így szól: „választatnak bárkit szabadon, tekintettel annak

*) E közgyűlésnek mindenütt meg kellett történni az egész superintendenciában: a megtett intézkedésekről, s egyáltalában a vidéki élet mozgalmairól igen szívesen fogadunk, sőt kérünk hasonló tudósításokat; csak ha ilyeneket közölhetünk, lehetünk hű tükrök egyházi közéletünknek.

önállóságára, erkölcsiségére és értelmi képzettségére.“ E szavak oly világosak, határozottak, átlátszóak, hogy a ki azokat nem érti — félreérti. Ne is engedjék megukat eltántorítottatni ily körlevelek által, hanem válasszanak arra való embert akár a világi, akár az egyházi rendből: ha valakinek ugyan tetszik még különbséget tenni azok közt, kik meleg buzgósággal, és tántoríthatatlan készséggel viseltetnek az egyházi dolgok iránt. Mindnyájan szent nép, és királyi papság vagyunk; ne csináljatok kasztokat; holott a törvény megalkotói még intentioját is kerülni törekedtek; nehogy reátok illjék a sóhajtás: hálát adok, uram, hogy nem vagyok olyan, mint ama publikanus!

= Br. Bornemisza Ignácné, kit a jótékony buzgóság terén mindig a legelső sorába látni, már megszoktunk, egy igen áldásos intézmény megalapításában fáradozik: árva leánykák számára szeretetházat, táp-, és nevelő-intézetet akar városunkban létesíteni. Az előleges lépések immár megtétettek, s mint halljuk, az eszme már anynyira megért, hogy már kezdeményező gyűlést is tartottak, melyen a nemes cél megvalósításának módzatai lettek megállapítva. A tagok e szerint lennének 500 firtos alapítványos, 100 firtos alapító, és évi 2 firtos részvényes tagok, kik kezelő és felügyelő bizottságot választván, ez igazgatná az intézetet, s évenként nyílt számadást tenne a közgyűlés előtt eljárásáról. Koronázza siker a derek kezdeményező fáradozását; s remélhető is, hogy az eredmény méltó lesz a nagy célhoz, mert Kolozsvár város, sőt az erdélyi részek bizonyára nem áldozhatnák jobb helyre szeretet-filléreiket, mint az elhagyott árva leányoknak a társadalom számára leendő megmentésére. E célra már különben is történtek városunkban ajánlatok, melyek mintegy magvát képezhetnék az alapítóknak. (K—t.)

= A déézi püspöki vizsgálat alatt álló egyházban született 1871-ben fiú 45, leány 44, összesen 99. Elhalt a férfi nemen 33, a nő nemen 38, összesen 71. Összesített 26 pár.

= Székács József, bánya-kerületi ágost. hitvall. superintendens, egy folyó évi jan. 1-ről keltezett körlevélben tudatja hiveivel, hogy diszes állásáról lemond megmáshatatlannal, vénségét adván okul, mely nem engedi, hogy úgy ez állásnak, mint megtartandó pesti papi hivatalának úgy felelhessen meg, mint óhajtaná. — Hangulat-teljes körlevele, bizonyára, mindenütt azt a fájó benyomást fogja kelteni, melyet mi érzünk a felett, hogy egy ily fényes név, mely a magyar protestáns egyházi élettel évtizedeken keresztül össze volt forva: most letűnik arról a pályáról, melynek bölcsesége által éppen úgy a tiszteletnek, mint a meleg szeretetnek tárgya volt, s a melyen még sokáig ragyoghatott volna. Óhajtuk, hogy a mit a közpálya veszt a superintendensben: azt nyerje meg az irodalom a bölcsész-költőben még hosszú években keresztül!

= Az országgyűlésen folytatják a kultusz-miniszter 1872-iki költségvetését, melynél közelebről szavazták meg a „nagyágos“ tanfelügyelők részére előirányzott 232,740 forintot. Ez összeg által biztosítva vagyunk, hogy ez évben is el lesz hódítva egy-két jobb felekezeti is-

kolánk azért csupán, hogy e nagyságos urak kellő érdeme-
ket mutathassanak fel, s hogy egy néhány rubrikával több
boldogítsa szent István birodalmát. Meglátjuk, hogy isko-
lákra jut-e vajjon ennek legalább kétszeres összége?

= Említettük volt, hogy a francia kultusz-minisz-
ter, Jules Simon, egy oly népoktatási törvényjavaslatot
szándékszik a nemzet-gyűlés elébe terjeszteni, mely teljesen
képes lett volna más, derültebb arcot adni a lealázott or-
szágnak egy pár évtized alatt. Kifejeztük volt azon remé-
nyünket, hogy a keserű tapasztalások e tekintetben eléggé
bölcscsé tették Franciaországot, hogy e téren a legjobbat
hajtsa végre. Ám, csalódtunk; a nemzet-gyűlés nem akarja
elfogadni e törvényjavaslatot, s a mint előre kiszámították,
csak 157 szavazattal rendelkezik 233-mal szemben. A ja-
vaslat megbírálására kiküldött bizottság a híres orleansi
püspököt, Dupanloupot, választotta elnökévé, ki ultramontan
voltáról mindenki előtt ismeretes, s ki hajlandó volna ugyan
valamit tenni, de csak azon esetben, ha az iskolák feletti
korlátlan hatalom a clerus kezeibe adatnék. Egy szóval,
minden nemesebb törekvés mellett ott látjuk azt a sötét
szellemet, mely briaraeusi karjaival agyon szoritja az előre
haladást, és a mely csalhatatlanságot követelve, legyőzhe-
tetlen gátokat vet az emberiség nagy céljai elébe, és a
melynek gyászos neve — ultramontanizmus! Jaj
Franciaországnak; és ezerszer jaj nekünk, ha nem oku-
lunk; ha nem munkálkodunk e téren, mint egy ember; s
ugy, mintha a gondviselés kezünkbe tette volna le minden
hatalmát!

* Dupanloup, orleansi püspök, a conciliumon a fran-
cia ellenzéki főpapság utólag capitulált vezére, akadémiai
tagságáról lemondott, mivel közelebbről az akadémia Lit-
tré-t, e nagyhirű természettudóst, tagjává választotta, s
ebben a kegyes főpap szórnyen megbotránkozott. Eljárását
következőleg indokolja: „Én már dec. 21-én értesítettem
kollégáimat kilépési szándékomról — írja Dupanloup — és
közvetlenül a szavazás után azért irtam ezt meg levélben
is az akadémia elnökének; mert nem akartam, hogy csak
egy percig is azt hihesse valaki, miszerint egy püspök el-
fogadhatja azt, a mit határozottan skandalumnak tekint.
Én, midőn Littré jelöltsége ellen kikeltem, mindenek előtt
a vallást tartottam szem előtt, az ifjúság, s a társadalom
veszélyeztetését, az erkölcs, és az igazság felsőbb érdekeit
tekintettem, s meg voltam győződve, hogy az akadémia
nem maradhat közömbös e szent érdekek iránt. — Littré
tanai oly természetűek, hogy azok mellett nincsen társada-
lom, vallás, avagy bölcsészet, a mely fennállhatna. Ezeket
szentesíteni, oly írónak a legmagasabb kitüntetésre való
emelése által, ki amaz elveknek leghőbb hirdetője: én előt-
tem lehetetlennek látszott; mivel azonban az ellenvélemény
diadalmaskodott, kötelességemnek láttam leköszönni.“ Erre
aztán, a csalhatatlan pápa üdvözlő iratot küldött a kegyes
püspökhez, melyben ezek is előfordultak: „te oly társu-
latba választattál meg, mely nem szégyenlett utánad, ma-
gába oly lelket felvenni, melyet a gonosz tanok megron-
tottak; oly embert, kiről sz. Márk mondja: nem látják
lélekismeretük sötéttségét, és büszkék gyalázatukra! Te nem

tartottad meg helyedet ezen társulatban, és a lemondás,
és alázat ténye, melylyel visszautasítottad a gonoszszággal
való paktalást, minden katolikus szívét örömmel töltöt-
ték el.“ — Az ember szinte látja, hogyan borulnak egy-
más keblére a csalhatatlan pápa, és forron szeretett fia —
Dupanloup!

„ARANY-KÖNYV.“

= A tűz által károsult őralyja-boldogfalvi lel-
kész társunk számára:

Ftődő püspök Nagy Péter ur . . . 10 frtot.

= A tűz által károsult bogáthi lelkész javára:
Tek. Szöllősi József ur . . . 1 frtot.

40—1872.

Köröztetnek.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a sz-lónai kán-
tor-tanítói állomás; fizetése 200 o. é. frt., melyből 40 frt.
tizedkárpoztási kamat; a megválasztandónak orgonálni is
kell tudnia.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Sza-
kács István aa.-hoz Sz-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvárt, január 11-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

42—1872.

Küküllői egyházmegyénkben:

1. A sz.-dányáni harmadosztályu lelkészi állomás.

2. A mikesfalvi másodosztályu lelkészi állomás.

3. A sz.-almási iskola-tanítói állomás, fizetése 90
forint o. é.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek
Ferenc aa.-hoz Haranglára (u. p. Dicső-Szent-Márton)
küldendők.

Kolozsvárt, január 11-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyiltposta.

4. Domokosra. Rebus sic stantibus, jobbnak látjuk az egész
dolgot a kedélyek lecsillapítására bizni. Ha netalán újabb botrányok
fordulnának elő, akkor okvetlenül.

5. Nagyváradra. Óhajlásának kész szívvvel eleget tettünk.
Mai számunkkal veszi ön.

6. Zágónba. Kérjük a folytatást.

7. H. M. Vásárhelyre Sz. S. Fogadd baráti kézzorításo-
mat. Az áldás ugy áll: mint 5 a 10-hez; hanem azért, a remény-
ségben örvendezünk!

8. Diosadra. Sz. P. Egy negyed-évvvel előre vagyunk.

Hibajavítás. Előbbi, 54—2. számunkban, az első oldal,
második hasábján a 19-ik soron kezdődő mondat: „Azon vé-
leményét csatolá jelentéséhez“, tovább így olvasandó:
hogy az A. B. alatti adománylevelekben foglalt,
s általa még ekkor 8027 frt. 2/3 kiban megállított
javadalmak: folyóvá teendők; a C. alatti adomány-
levelekben tartalmazott javadalmak iránti igény-
ei pedig a ref. státuszok: bővebb igazolást tesz-
nek szükségessé, sat.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1872, JANUÁR 25.

56—4. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A „cameraticum beneficiumok.“

(Folytatás.)

II.

Megelőző közleményünk végén azon ígéretet tettük, hogy az ügynek jogi természetét is vizsgálat alá vesszük. E tekintetben — a kérdéses javadalmok fejedelmi adományok lévén — általában az adományok érvényére szükséges némely megjegyzéseket előre bocsátanunk. Az adományok érvényességét feltételező kellékek vonatkoztak: a) az adományozóra, b) az adományosra, c) az adomány tárgyára, és végül d) az adományozás külső formáságaira. Adományozásokat Erdély önálló fejedelemségi korszakában, csak törvényes fejedelmek tehettek. Ilyenek voltak pedig azok, kik országgyűlésen történt megválasztásuk után, a három egyesült natio országgyűlése által előszabott fejedelmi feltételeknek (conditiones) megtartására magukat esküvel kötelezték. Önkinnt következik ebből, hogy az adományozó személyt tekintve, csak azon adományok érvénytelenek, melyeket az országos uralmat nem törvényes uton magához ragadott, vagy a törvényes uralomnak tartama után tett, vagy az uralomhoz éppen nem is jutott egyének tevének. *)

A mennyire bizonyos ez, éppen annyira kétségbe vonhatatlan másfelől, hogy a most említett kifogás alá nem esett adományok, az adományozó fejedelmeket tekintve, érvényesek voltak. Érvényesek ezek között azon adományaink is tehát, melyeknek alapján statusunk a kérdésben forgó beneficiumokat élvezte.

Eltételezve itten az adományosra vonatkozó kellékek ismertetésétől, melyek főképp oda céloztak, hogy idegenek, érdemetlenek, és hűtlenek adományban ne részesíthessenek: főképp az adomány tárgyára kell

*) A. C. 4. R. 13. c. 5. §. és A. C. 2. R. 1. c. 7. §. szerint Mihály vajda, Básta György, Székely Mózes, II. Rákóczi György, Rhei Ferenc megválasztása utáni; némi kivételekkel, Rákóczi Ferenc, továbbá Tököli Imre, és II. Rákóczi Ferenc adományai érvénytelenek.

figyelmünket fordítani. Mert az adomány^{ny} érvénye tárgyának adományozhatóságától is függött.

A közönségesen országosoknak nevezett javak, és jövedelmek kétféle természetűek voltak. Vagy, úgy nevezett, kincstáriak (camerales), vagy tartományiak (provinciales) a szerint, a mint eme jövedelmek a fejedelmi, vagy országos pénztárba folytak. Utóbbiak egyáltalában nem voltak adományozhatók; mert rendeltetésük vala az ország közszükségeinek fedezetére szolgálni. Előbbiek közül pedig nem adományoztathattak, az úgy nevezett, pura fiscalitások. Ellenben más, a fiscusra per defectum seminis (mag-szakadás), per notam infidelitatis (hűtlenség); per contractum (a nullum jus nullamque juris proprietatem pro se reservando záradékkal bíró szerződés által elidegenített javak, törvényes örökösök hiányában); vagy virtute articulorum qualitercunque (a törvény rendeletéből büntetékép elfoglalt) szállott javak és jövedelmek, nem csak adományozhatók, hanem kötelesség szerüleg adományozandók is voltak. *) Az adomány tárgyat képezhették továbbá azon jövedelmek is, melyek mint regaliák a fejedelmi pénztárba folytak, mint például a sóaknák jövedelmei, miután azok az A. C. 3. R. 15. c. 1. §. szerint a fejedelmet illeték.

Ha már most megtekintjük, hogy azon beneficiumok, melyeket statusunk a fejedelmek adományai alapján háborítatlanul élvezett, a mint láttuk, nem csak a nemzeti fejedelmek alatt, hanem Erdélynek a Habsburg-ház alá jutása után is egy ideig, pénz, termény, és jelentékenyebb részben sóból állottak: az elmondottak után előttünk áll, hogy ezen illetmények adomány tárgyat képezhették. És így statusunk cameraticum beneficiumai, az adomány tárgyat tekintve is, jogilag megtámadhatlanok voltak; ha csak azokat magok a feje-

*) C. Const. 2. R. 1. c. 12. p. — H. K. I. R. 10. c. k. §. — A. C. 4. R. 13. c. 6. §. — C. Const. 4. R. 12. c. 14. §. sat.

delmek vissza nem vonták, illetőleg, magok, vagy elődeik az adományt meg nem semmisíték; miután ama jövedelmek a fejedelmi pénztárba folyó, s így a fejedelmet illetők voltak.

Mindezeket azért kellett előre bocsátanunk, hogy kellőleg méltassuk ama későbbi ellenvetéseket, melyek statusunk kérdésben forgó javadalmaikat tartalmazó adományok érvénye ellen éppen tárgy tekintetében felhozattak.

Jogilag megtámadhatlanok voltak eme javadalmak az 1691-ben kelt Leopoldinum diploma értelmében is. Ezen alaptörvény egy kétoldalu szerződés természetével bír, mely magában foglalja a Habsburg-háznak Erdélyország feletti uralma feltételeit. Ennek 2. pontjában pedig a következő szavak állanak: „*Confirmamus omnes Hungariae Regum, similiter omnium a tempore separatae a Hungaria Transilvaniae ejusdem Principum, donationes, collationes, privilegia, armales, titulos, officia, dignitates, decimas et denique quavis beneficia et bona sive privatis, sive civitatibus et communitatibus et coetibus, sive cuicumque et receptis religionibus addictae ecclesiae, parochiae, vel scholae tam in Transilvania, quam in partibus Hungariae, in Siculia et Debrecino praedictis factus et data, etiam si aliquando ad aliquam ecclesiam, conventum vel capitulum pertinuerint ita, ut nemo omnium hac occasione in suis bonis, nec per nos, nec per quemcumque sacri, aut profani ordinis virum inpetendo aut actionando turbetur, sed unusquisque ea quae nunc habet et possidet, in posterum etiam teneat ac possideat, secum dum dictas Regum vel principum donationes, exceptis iis si quorum Principum donationes ipsi per suas constitutiones abrogassent.*” E szavakban, kifejezetten, és félremagyarázhatatlanul ki van mondva, hogy az erdélyi nemzeti fejedelmeknek, minden általuk vissza nem vont adományai, illessenek azok világiakat, vagy egyháziakat, vagy iskolákat, megerősítettnek.

Ennek alapján, a menyinyiben elismerjük egyfelől azt, hogy a kormánynak 1698-ban adományleveleink productioját elrendelni, jogában állott; más-

felől, határozottan tagadnunk kell, hogy e vizsgálat többre terjedhet vala, mint arra, hogy a bemutatott 53 db. adománylevél között nincsenek-e olyanok, melyek még a fejedelmek egyike, vagy másika által visszavonattak, s melyeknek a szerint a status jogositlan élvezetében lett volna.

A Habsburg-házból származott magyar királyok, az erdélyi fejedelemség megszűnésével, az erdélyi fejedelmeknek — a törvény szavaival élve — legitimus successorai. A változás csak a személyekben történt, de nem magának az országnak jogi személyiségében, melynek phisicai képviselője nem tehet, s nem szabad, változást tennie az előde által uralkodói minőségben, azaz, államilag, s hatalma jogos határai között elkövetett jogalapító cselekvényeiben. Ez áll általában is, de áll főképp a fenforgó kérdésben; mire nézve a Leop. diploma idézett szavai értelmében, az említett elv megtagadása, s jogtipró eljárása nélkül, az erd. ref. status kérdéses javadalmi oly tetemes részétől megfosztható nem lett volna.

Dr. Kolosvári Sándor.

(Folytatása következik.)

Szerény vélemény, nyilvános isteni-tiszteletünk érdekében.

A nyilvános isteni-tisztelet (cultus) nem egyéb, mint vallásos hitünknek ünnepélyes és nyilvános kifejezése; tehát, felszínre hozása és kifejezése annak az érzelmenek, a mely bent a lélekben, és a szivben gyökerezik.

És ha van valahol, vagy valamiben eltérés: ugy bizonynyal éppen isteni-tiszteletünk — mint külső szertartási cselekvény és egész vallásos életünk eme központja — az, hol oly számtalan nagyobb és kisebb, lényeges és kevésbé fontos különbséget vehetünk észre mindenfelé; igazán ide illik a közmondás: „a hány (egy-) ház, annynyi szokás.”

Számtalanszor volt alkalmam ilyen, a sorrendben egymástól eltérő, isteni-tiszteletben részt venni, és így tapasztalattól állithatom, hogy nincsen talán tiz oly egyházközség, hol az isteni-tisztelet mindenben megegyezőleg, ugyanazon egymásutánban történék.

A kérdés most az: vajjon lényeges dolog az, vagy talán egészen közönyös? Lehet, hogy vannak, kik ez utóbbit vallják, és még támaszkodva arra, hogy a helyi szokásokat mindig respectálni kell: kimondják, miszerint kár, az egész kérdést bolygatni; legjobb mindenütt meghagyni, és végezni az isteni-tiszteletet úgy, a mint az szokásban volt eddig, és van jelenben.

Én azonban — s talán nem egyedül — másképp gondolkodom, és azt mondom: hogy teljességgel nem közönyös, sőt ellenkezőleg nagyon is fontos a föltett kér-

dés. Nagyon fontos az, hogy vajjon ama szokás, mely itt vagy amott érvényben van: helyes-e, vagy nem?... Vajjon, megvan-e a részek közt a logikai összefüggés; s végre, az egység valamely nyilvános isteni-tiszteletben; mert, hogy meg kellene lenni, az már csak világos.

Az okos észszel fölruházott ember szeret mindenben következetesen eljárni, mindent rendjével végezni; igen, mert a rend az, a mi a cselekvények valódi értékét adja meg. Mig ellenkezőleg, a legszentebb ügy is eltörpül, s könnyen alá bukik, ha azt észszerű rend, és összefüggés nélkül, tapintatlan kezek támogatják.

Ha már rendet látunk és követelünk mindenben, avagy nem lényeges-e ez — az egyház körén belől — nyilvános isteni-tiszteletünkben is; avagy nem ide is vonatkoznak-e Pál apostol ezen szavai: „szükség, hogy mindenek ökesen, és jó rendben történjenek“?!

S tekintsünk most már körül, nézzük meg, ha vajjon lelhetünk-e — ez uttal eltekintve minden egyébtől — a mi isteni-tiszteletünkben egy ilyen általánosan meghatározott, elismert, és mindenik egyházban megtartott sorrendet? Bizonyára nem!

Isteni-tiszteletünk három fő alkotó része közül (ének, ima, tanítás) a két első az, melyben minden gyülekezeti tag tényleg részt vesz; és ezek képezik az általánost, szemben a tanítással, hol a lelkész, mint hiveinek oktatója, följök emelkedve, igyekszik egy felvett tárgyról oly kimerítően szólni, azt oly világításba helyezni, hogy hallgatói állítását ne csak elhiggyék, hanem a megismert szépet, jót, és nemest tenni is hajlandók legyenek. És ez a különös.

Hanem, ezen három főalkotó rész beosztása járulékaival együtt, a gyakorlatban oly nagy változatosságban tűnik föl, hogy nagyon hosszadalmas volna itt egyenkint meg-

emliteni azon számtalan eltérést, melyeket mindnyájan tapasztalatból ismerhetünk.

Mellőzve azért a magyar- és erdélyországi öt egyházkerületben divatozó, és ismert eltéréseket az isteni-tiszteleti rendtartásban: nem tartom fölslegesnek e helyen elmondani a sweici egyszerű, de nem mindenben helyes, és igazolható beosztást. És végre, legyen szabad egy tervet ajánlanom, mely az eddig ismertek közt, felfogásom szerint, leghelyesebb.

Itt Sweicban, a megcsendülő harangszóra minden ember, énekeskönyvvel kezében, indul a templomba. Az énekeskönyvhez az új-szövetség is hozzá van csatolva, hogy a felolvasandó alapigéket a hivek is megkereshessék, és a közvetlen szemlélés által kellő figyelemmel kíséressék.

Midőn a hivek mind begyülekeztek, a lelkész a szószékről kijelenti, hogy melyik éneket fogják énekelni, s az illető verseket fel is olvassa.

Aztán, az ének-vezér jeladására, mindig négyes összhangzatban, kezdenek énekelni; ennek végeztével a lelkész ismét a szószékre lép, és fölhívja a gyülekezetet közös imára. Ezután, alapige nyomán, tanítást tart, mely után ismét imára hívja hiveit, s ennek végeztével rövid áldást mond, kijelenti az utó-éneket, mely záradékát képezi a tulajdonképpen való isteni-tiszteletnek. Legvégül, következnek a hirdetések, melyek már nem tartoznak szorosan az eddigiekhez, s éppen azért helyök is csak itt lehet. Így van ez még a mostani gyakorlat szerint Sweicban. Azonban, már megtétettek a lépések, hogy bizonyos változtatás történjen, s nem sokára egy új, javított liturgia (szertartási könyv) megjelenése van kilátásba helyezve.

Bod Károly.

(Vége következik.)

TÁRCA.

A főconsistorium üléseiből.

Kolozsvár, jan. 21-kén, 1862.

A mai gyűlés első tárgya volt a b. e. Alsó Zsigmondné, Jánosi Rózália testamentuma, melyet a titkár — korábbi meghagyás következtében — másolatban a főtanács elé terjesztett, s melynek illető pontjaiból, s codicillusból kiténik, hogy mik azok a javadalmak, melyeket a kegyes alapítónő a kolozsvári, és maros-vásárhelyi főtanodának, a palatkai és pagoccai egyházaknak, illetőleg népiskolának hagyományozott. Minthogy azonban a végrendelet a boldogult özvegy szerzeményi jószágainak, s nem összes birtokának egy-egy évi hasznobérét legálja a nevezett testületeknek, meg az erd. muzeumnak: előbb kitisztázandó lesz az a kérdés, hogy melyek a tömegeből a szerzeményi javak, s csak azután lehet aztán az örökösök ajánlatát tekintetbe venni: mely szerint hajlandók, egyezség útján most már kielégíteni a javadalmazottakat, hogy ők azonnal, még a végrendeletileg kiszabott 4 év lejártá előtt, birtokába léphessenek az összes örökségnek. Ehez járulván, hogy a mo-

csi járásbíró, mint végrendeleti végrehajtó, tudatta a főtanácssal, miszerint a már korábban, e hó 29-ikére kitűzött örökösödési tárgyalást, a juristitium dacára is, megtartja a nevezett napon. Ezeknek következtében tehát, a főtanács kiküldi titkárát a tárgyalásra, hogy a hagyományt elfogadja; a fen kitett kérdéses pontokat tisztázza, és az örökösökkel eshetőleg egyezkedjék a hagyományozott egy-egy évi hasznobéri összegek azonnali kifizetése iránt; főtartatván természetesen a főtanácsnak a netalán létrejövendő egyezség megerősítési joga; az egyezség végett kiküldött biztos költségei pedig az örökségi massa terhére úttalattván előre is.

A pénztárnok, a gr. Haller Gábor-féle, közelebb általunk is említett adósság végleges letisztázását, s egy 100 frtos urbéri papir kisorsoltatását jelentvén be — örvendetes tudomásul szolgál.

Az elnök előterjesztvén, hogy a gezei egyház fekvőségének a közelebbi ülésen visszautasított eladása ügyében időközben folyamodványok érkeztek be; egyfelől amaz egyház összes tagjai részéről is, kik a kérdés aiatli fekvőséget

az egyháznak ajándékozták, föntartván már akkor maguknak a befolyást a föld mikinti értékesítése iránt; másfelől Szász Róberttől, az erd. keresk. és hitelbank titkárától, ki az adás-vevési szerződést az egyházzal kötötte: a főtanács tekintetbe véve a kérdés újabban fölmerült ágait, melyek szerint a m.-ludasi új telep-vállalat maga is 220 forinton kínálván bőven levő földjének holdját, s így az egyház földje sem számíthatna magasabb vételárra; tekintetbe véve, hogy a telep ingyen iskola-helyet hasított ki területén, melyen a kérdéses iskolára adományozott föld után bejövendő jelentékeny tőke segítségével az iskola föl is lenne állítható: célszerűnek tartá az adományozók kívánságának eleget tenni, s a bank által megajánlott árért — 220 frt. holdankint — engedélyezni a föld eladását, az így bejövendő összeget, egyelőre, maga kívánván kezeltetni.

A bölöni egyház erdeje egy részének levágatását és árverésen való eladását a múlt évben engedélyezé a főtanács; az erdővidéki esperes azonban jelenti, hogy a megszabott feltételek szerinti árverésen vevő nem jelentkezett; Bartha János azonban hajlandó a levágásra szánt ezernyolcszáz egy nehány már korhadásnak indult szálfát 7000 forintért megvenni, a beküldött szerződés értelmében a kialakított árt két év alatt fizetvén be. A főtanács engedélyezi a vásárt, kikötvén azonban, hogy a vevő az erdővágási szabályok megtartására köteleztessék; a megmaradó magfákról a levágásra kikötött 3 év végével számoljon, és a vételár most le nem fizetett részletét betáblázás által biztosítsa.

A göngényi egyházmegye, a főtanács fölhívására, fölterjeszti véleményes jelentését a radnóthfái egyház malmának biztosítása végett általa megrendelt csonka gátak építésének ide felebezett ügyében. Az egyházmegye indokai a gát-építés iránt a főtanács által is helyeseltetvén, a nevezett egyház utasítatik a gátak kiépítésére.

A Wesselényi-alapítvány többször fenforgott ügyében a sz.-szolnoki esperes jelentést tesz, hogy a főtanács általi megbízatásában eljárván, fölkererte a Wesselényi-örökösöket az alapítvány kamatainak a tutorok által kötött békeegyezmény értelmében való pontos befizetésére. Az örökösök azonban arra hivatkoztak, hogy ők a kamatokat (az alapító levél, és az egyezmény ellenére) a maroszeiki tanfelügyelő útján egyenesen a makfalvi iskolának fizették be. Miután azonban ez alapítvány kezelésére a főtanács van hivatva: bár a nevezett békeegyezmény értelmében törvényes fellépésre is föl lenne a főtanács jogosítva, az alapító iránti kegyelethől, még egy utolsó kísérletet tesz, följejtvén az ügy állását az egykori tutornak, b. Wesselényi Ferencnek, ki annak idején a békeegyezményt is köté, ettől remélvén, hogy kieszközli az örökösöknél kötelezettségük pontos betöltését.

A kolozsvári főtanoda előjárósága kéri, hogy a tanárainak múlt évben megszavazott 10 percent drágasági pótlékot ez évben is kiadhassa; föl híván egyszersmind a főtanács figyelmét azon elodázhatlan szükségre, hogy a tanári fizetések, a kor igényeinek megfelelőleg, rendszeresíttessenek. A drágasági pótlék engedélyeztetik; a tanodák pedig fölszólíttatnak; hogy terjeszsenek föl véleményt a ta-

nári fizetések felemelése iránt, e vélemények alapján aztán a közgyűlés határozván e nagy fontosságú kérdésben.

Az erd. lutheranum főconsistorium tudatja, hogy a b. e. Herepei Károly halála napjától 1871 végeig járó vizaknai papi kárptólási kamatokat (206 frt. 67 kr.) kiszolgáltatta a decanatusnak, mely azonban takarékpénztárba tette ez összeget. S így ez rendelkezés alatt áll, mint intercalare. A papi özvegy kegy-évi illetéke iránti kiegyezés a vizaknai egyházra bizatván: a főtanács ezuttal nem intézkedik a nevezett összeg föl; de ugyan ez alkalomból, ismételten megsürgeti a luth. főconsistoriumot, hogy azon kárptólási tőkéket, melyek a főtanács hatásköréhez tartozó egyházakat illetik, elvégre is, határozott ígéréthez hiven, szolgáltatassa ki, azok kezelésére csak is főtanácsunk levén hivatva.

Ezek valának a mai ülés nevezetesebb tárgyai.

A Bethlen Gábor által alapított gyulafe-jérvári főiskola törvényei.

(Folytatása és vége.)

12. A rágalmazástól, szitkozódástól, gúnyiratoktól tartózkodjanak.

13. Senki más vagyonát, és javait titkon el ne ragadja; kertekbe, és szőlőkbe, a gazda akaratja ellen vagy tudtán kívül, be ne lépjen, vagy azokban kárt ne tegyen. A mely kárt valaki teend, annak a kit illet, a megnyitott, térítse meg.

14. Minden vizsgálaton, és kikérdezésen jelen legyenek.

15. Illetlen, és nyereséges játékokat kerüljenek.

16. Vadászattól, madarászattól, és halászattól tartózkodjanak.

17. A szemérmertességet beszédjökkel, énekökkel, magaviseletökkel, s egész életökkel bizonyítsák.

18. Az igazgató tudta nélkül valamely gyermek gonдозását egy tanuló se vállalja föl, s ne tegye le.

19. Senki a másik életére, erkölcséire, tanulására magának bírálói hatalmat ne negélyljen.

20. A közvitatkozásokban mindenkor egy feleljen, és hárman tegyenek ellevetéseket.

21. A közszaválásokban mindenkor ketten szavaljanak, és hárman vigyék a bírálói tisztet.

22. A magán társulatokat szorgalmatosan látogassák.

A hittudomány tanulóiról

1. Minden héten, vasárnap, tartassék latin gyakorló egyházi beszéd.

2. Minden szombaton 8 és 9 óraker tartassék hittudományi vitatkozás.

3. Minden szerdán 1 óraker tartassék két szónoklat.

A bölcsészeti hallgatóiról.

1. A bölcsészeti tanfolyam kellő bevégzésére három évet fordítsanak.

2. Minden szerdán 8 és 9 óraker tartassék bölcsészeti vitatkozás.

3. Minden szerdán ¹⁾ 1 óraker tartassék két szónoklat.

A paedagogearcháról és tanítókról.

1. A paedagogearcha minden nap látogassa meg az osztályokat, mindegyiket külön külön ²⁾; hallgassa meg a leckéket, s tekintse meg a gyakorlatokat.

2. Ha valami fölött kell tanakodni, a tanítókat mind egyenkint hívja össze.

3. Midőn valamely közelhatározásra méltó dolog történik, azt az igazgató elébe terjeszse.

4. A tanítók a paedagogearchától függenek, s ez őket hivatalársaiul tekintse.

A paedagogeum tantárgyainak meghatározásáról.

1. A heidelbergi bővebb, vagy rövidebb káté, a szent írás jelesebb mondataival együtt, taníttassék be.

2. A zene, és számtan gyakoroltassék.

3. Írásbeli gyakorlatok, kinek-kinek fölfogásához képest, adassanak föl.

4. A gyermekek emlékező tehetsége gyakoroltassék, azonban túl még se terheltessék.

5. A latin-nyelv gyakorlása szorosan vétessék, nem csak a mi az irályt illeti, hanem a mindennapi társalgást illetőleg is. ³⁾

Az első osztályról.

1. A bővebb káté taníttassék.

2. A gondolkodástan szabályai teljesen taníttassanak, s azok gyakorlása az egyszerű, és összetett föladat kezelésében, valamint a szónokok, és költők fejtegetésében mutatassék ki világosan.

3. A szónoklattan szabályai teljesen taníttassanak, és a szónoklattani változtatgatás sürgettesék.

4. Minden héten adassék föl négy írásbeli gyakorlat, ily renddel:

a) Rövid beszédecske irassék.

b) Vers tárgya diktáltassék, és dolgoztassék ki.

c) Görög gyakorlat szerkesztessék.

d) A görög-nyelvtan bőven adassék elő. ⁴⁾

5. Egy görög és latin szónok, s egy görög és latin költő magyaráztassék.

A második osztályról.

1. A bővebb káté taníttassék.

2. A gondolkodás-, és szónoklattan alapszabályai adassanak elő.

3. A görög-nyelvtan elemei taníttassanak.

¹⁾ Gyanitom, hogy itt szombatnak kellene állani; az eredetiben azonban „singulis diebus Mercurii“ van írva.

²⁾ Későbbi kézzel, mely a főnebb jelzett pótlékokat írta, az eredetiben ez utóbbi szavak „omnes et singulas“ zárjel közé vannak rekesztve.

³⁾ Ezek az általános szabályok, melyek az öt osztályból álló paedagogeum — vagy mint ma neveződik, gymnasium — minden osztályára vonatkoznak. Ezek után következnek az egyes osztályok tantárgyai.

⁴⁾ Ezen pont az eredetiben az irálybeli gyakorlatok negyedikéül van jelelve; holott kétségtelen, hogy a görög-nyelvtan bő előadása nem az irálygyakorlatok, hanem az osztály tantárgyai közé tartozik.

4. Cicero de officiis és Horatius magyaráztassék.

5. Az új testamentomból egy könyv görögül adassék elő.

6. A latin-nyelvtan szorgalmasan ismételtessék.

7. Minden héten következő írásbeli gyakorlatok adassanak föl:

a) Valamely tárgy anyanyelvből latinra fordíttassék, vagy megfordítva.

b) A nyelvtani és szónoklattani változtatgatás sürgettesék.

c) Vers tárgya dictáltassék, és dolgoztassék ki.

A harmadik osztályról.

1. A rövidebb káté adassék elő.

2. A latin-nyelvtan fejteztessék be.

3. A nyelvtani változtatgatás sürgettesék.

4. A görög-nyelv olvasása kérdeztető fejezetekben, s a görög ejtegetések és hajtogatások adassanak elő.

5. Írásbeli gyakorlatok legyenek: fordítások anyanyelvből latinra, és megfordítva.

6. A latin költészet alapszabályai adassanak elő.

7. Terentius magyaráztassék.

8. A görög-nyelv gyökei adassanak elő.

A negyedik osztályról.

1. A rövidebb káté adassék elő.

2. A latin-nyelvtan alaposan taníttassék.

3. A latin nomenclatura tanultassék be.

4. A nyelvtani változtatgatás kezdessék meg.

5. A latin irályra a legnehezebb gyakorlatok dictáltassanak.

Az ötödik osztályról.

1. A latin alphabet és folyékony olvasás legyen itt a legfőbb föladat.

2. A vallás öt fejezete latinul taníttassék.

3. A latin ejtegetések és hajtogatások adassanak elő.

4. A latin-nyelv gyökei taníttassanak be.

Az alumnusokról.

1. Az alumnusok közé senki föl ne vétessék a tanács ítélete nélkül.

2. Senkinek, a ki ezek számára fölvétetett, ne legyen szabad, egy egész esztendő betölte előtt eltávozni.

3. A korhelyebb, vagy kicsapongóbb alumnusok az alumniumból vettessenek ki.

4. Ha valamelyik egy angaria, vagy évnegyed befollyása alatt tizszer leckét mulaszt, az alumniumból tétessék le.

5. Az asztalokban és eszközökben kárt ne tegyenek.

6. Viszálokodásait először az előljáróhoz vigyék, a kitől ügyöket az igazgatóhoz szabad följebb vinniök.

7. A gazda iránt illendő tisztelettel viseltessenek.

A provisorról.

A számtartóról. *)

*) Ezen két fejezetnek az eredetiben csak címe van megírva, s mind egyik cím alatt 5—6 sornyi hely üresen van hagyva.

A gazdáról.

1. Minden asztalhoz tiz személyt ültessen.
2. Reggeli 10 órakor állítsa ki az ebédet, estveli 5 órakor a vacsorát.
3. Ételt, italt kellő mennyiségben, és jó minőségben szolgáltatasson.
4. Az enni-, s inni-valókban, az evő-eszközökben, és az ebédlőben a tisztaságra gondja legyen.
5. Az együtt ebédlőknek legyen valaki előljárójuk, vagy felügyelőjük.
6. A külön törvényeket, mit tartozik minden alkalommal föladni, szorosán tartsa meg.

A kulcsáról, vagy közszolgáról.

1. Ügyeljen föl, hogy a tantermek tiszták legyenek.
2. Az igazgató, vagy tanár hívására jelenjék meg.
3. A börtönre ítéleteket jól zárja be, s vigyen nekik ételt, italt, s egyebet, a mi szükséges.
4. A minnek eligazítását a köziskolában rá bizzák, haladék nélkül tegye meg.
5. A kinyomtatott tételeket a tanárok, tanítók, és tanulók, sőt mindenféle tanult emberek közt osztogassa szét.

A nyomdásról.

1. Az igazgatónak, és tanácsnak engedelmessékedjék.
2. Szorgalmatosságát, és hűségét a maga mesterségében mindennel bizonyítsa.
3. Semmit ki ne nyomtasson, a mi a tanács bírálattát ki nem állotta.
4. Gondolja meg, hogy a nyomdai munkák az igazgató, és tanács határozata alatt állanak.
5. Gyakorlott javítnokot tartson.
6. A közvitatkozásokat tétovázás nélkül nyomtassa ki.

Közlő Szabó Károly.

A népnevelés ügyének tényleges állapota S we i c b a n .

(Zürich-kanton.)

(Folytatása és vége.)

Az elemi osztályokban még hagyják a növendéket, hogy a nép nyelvén beszéljen, s csak a következő években tanítják a nyelvtani szabályokat, a tiszta kiejtést, és helyes-írást.

Az elemi ismeretek megszerzése után, egy új mezőre lépünk növendékünkkel, t. i. a realis térre, melynek egyenes célja, hogy a már felköltött lelki tehetéket a külvilág, és az emberi élet pozitív megismerésére fordítsuk, és hogy a növendéket életfeladatának helyes felfogására és megoldására — előkészítsük; éppen ezért, itt a tanítás már bizonyos mérvben tárgyilagos jelleget ölt.

Ily irányu lesz a képzés három év lefolyása alatt, ismét három osztályon keresztül; tehát a növendék 13-ik éveig.

Ezen második évnek egyes tárgyai, melyekben fokozatosan történik a haladás: az anyanyelv, és ezzel összeköttetésben a reál tudományok (földirat, történet,

természetisme); továbbá, számtan, rajz, szépírás, ének, és testgyakorlat.

A vallás tanításnál oda törekszik a tanító, hogy a növendék általános vallás-erkölcsi érzését valódi keresztényénné alakítsa. Megismerteti az ó-szövetség nevezetesebb személyeit, és főbb eseményeit; aztán az új-szövetség nyomán Jézusnak egész életét, tanítását, és nagy művét; végre, tette serkent minden adandó alkalommal, hogy ne csak higgyen a növendék Jézus Krisztusban, hanem kövesse is őt, ki isten nevében tanított és cselekedett.

Végre, belép a 13 éves növendék a felső (kiegészítő) iskolába, melyek két évi folyama alatt a még nélkülözhetlenül szükséges ismereteket szerzi meg; fejleszti műérzékét, öregbíti keresztényies vallás-erkölcsi fogalmait, és ezek összesége által valódi jellemét állapítja meg.

A vallás tanítás itt a keresztény hittan előadásából áll; most már a növendéknek a keresztényiség alapigazságait egészen el kell sajátítani, s az emberi életben uralkodó eszméknek (isten, Krisztus által való váltság és örökélet) magaslataira fölemelkedni.

Ha a népiskolából kikerült a növendék, azután is örömmel, és valódi benső buzgósággal megyen minden vasárnap, a 11 órakor megcsendülő harangszóra — templomba, hol már a lelkész ad oktatást, és ismerteti meg vele az egész szentírást, a benne fellelhető örök igazságokkal együtt. Így történik aztán az, hogy a „kis mustármagból élő fa növekedik, mely ágait messzre kiterjeszti“; így lesz, hogy később az egész életen keresztül a felnőtteknek is egyik legbecsesebb olvasmánya marad a biblia, melyből minden körülmények között onyhülést, vigaszt, és megnyugtatót tudnak szerezni; és a heti bevégzett munka után első teendője mindenkinek, hogy lelki szükségéit elégítse ki, hogy üdülést merítsen amaz életadó forrásból.

Ime, az említett pályatér az, melyet minden gyermeknek, kivétel nélkül, meg kell futni nyolc év lefolyása alatt, és ekkor szabadon választ egy új pályát, melyen már tevélegesen működve és hatva, óhajt részt venni a társadalmi érdekek előmozdításában, a közjó megvalósításában.

Ezen röviden körvonalozott népiskolai tanfolyam éppen nem csak helyt Zürichben van meg a maga teljességében, hanem igen is így van ez minden községben. A különbség csak az, hogy míg itt helyben minden egyes osztálynak külön tanítója van: addig a nagyobb községekben 2—3, a kisebbekben pedig csak egy tanító egy tanteremben végzi teendőit mindenik osztályllyal; és pedig oly módon, hogy míg az egyik osztályt tanítja, addig a többiek feladataikat készítik el, és így mindenik osztálynak adhat dél előtt 1/2 órát, dél után ugyannyit. Természetesen, a tanítónak folyvást foglalkozni kell, hanem aztán illően is van érte honorálva.

Ha valamely község nem volna képes jó iskolát tartani, és a tanítót illően díjazni: az ilyent úgy a szomszéd községek, mint a kanton legszentebb köteleességöknek ismerik, kisegíteni.

Felső iskola, igaz, hogy csak a nagyobb községekben van; de ide a többi körül fekvő helységi tanulók is el-

járnak, vagy ha távol van, egész tanfolyamra átköltöznek.

A mi a tantermek minőségét, és berendezését illeti: ama megmérhetlen nagy különbséget, mely a mi iskoláink és ezek közt van, csak akkor vettem igazán észre, a midőn visszagondoltam éppen azon községi iskolára, a hol én lakom; és pedig vidékünkön ennél gyarlóbbat is feles számmal volt alkalmam látni.

Hogy minden iskolának legalább egy kis ásvány- és növénygyűjteménye, s egy pár természettani kísérletekhez szükséges eszköze ne legyen: arra még eddig példát nem láttam. Sőt, minden valamire való község úgy igyekszik berendezni iskola-termét, hogy a gyermekek minden szükségének — a menynyire a körülmények engedik — elég legyen téve.

Falitáblák, térképek, célszerű és elég tágas padok, légmérő, hogy mindig kellő tiszta, meleg levegő legyen, sőt egy pár valódi szép festmény is — mely a gyermekek műérzékeit nemesítse — ezek a rendes butorok, melyeknek egyike, vagy másika nagyon kevés iskolában hiányzik.

És végre, a mi legfőbb: a népiskolai tanfolyamot minden gyermek bevégez; mert csak így lehetséges az, hogy minden polgára a hazának — legyen az iparos, kézimunkás, vagy bármi más foglalkozású — önjerején tud helyesen gondolkodni, ítélni, és tenni is!

Közli Bod Károly.

VIDÉKI ÉLET.

Nagy-Enyed, januárban, 1872.

Nagy-Enyed vidékén még a múlt év szept. 26-án megalakult a prot. egylet; akkor még reform-egylet cím alatt. Ez egylet f. évi január 8-án, N.-Enyeden nt. Hegedüs János hittanár — mint alelnök — vezetése alatt gyűlést tartott. E gyűlés menetével akarjuk olvasóinkat röviden — habár kissé későn is — megismertetni, részint buzdításul, részint — talán — tájékozásul.

1871, szept. 26-án egyletünk, mint önálló alakult meg, az akkor még csak alakulandó reform-egylet alapszabályaitól tévén függővé: minő viszonyba fog lépni azon egylettel. Azóta a „Magyarországi prot. egylet megalakult. A fenhagyott függő kérdés megoldása képezte tehát — az elnöki megnyitás után egyletünk tanácskozási első tárgyát. Természetesnek találjuk, hogy a m. prot. egylet alapszabályai; az egylet választmányának a tagokhoz intézett felhívása, és működési jelentése felolvastatván: egyértelműleg a szervi összeköttetés mellett nyilatkozott mindenki. E nyilatkozat határozattá emeltetvén, egyletünk „enyed-vidéki prot. fiók-egylet“ nevet vett fel.

Azután, dr. Kovács Ödön olvasott fel egy értekezést. Értekezése tárgyául tette: Jézus személyének jelentősége a mai kor vallásos tudatában. Mielőtt azonban feltett tárgyához kezdene, azok megnyugtására, jobban mondva, megcáfolására, kik az alakulandó reform-egyletbe kötött reményeikben megcsalatra hiszik magokat; kik azt állítják, hogy a megalakult prot. egylet az eredetileg tervezett céltől eltért, midőn a dogmák változtatását,

új konfessziók szerkesztését működési köréből kizárta, és e miatt a prot. egylet iránti buzgóságukban lankadtak; amannak mintegy bevezetésül, arról értekezett, hogy: a meglevő dogmák és konfessziók, protestáns értelemben véve, nem akadályai a haladásnak; és megfordítva, a dogma változtatás, vagy felállás nem haladás jele, sőt a stabilismus hatalmas emeltyüje. A reformatorok nem azért állítottak fel dogmákat, és tettek konfessziókat, hogy ezeket általánosan, és a jövőre kihatólag is kötelező erejűeknek tartásák; mert ez a lelkiismereten elkövetett zsarnokság lett volna, mi a protestantismus elvének merő ellentéte. Azok, csak az akkori kor vallásos tudatának voltak kifejezései, melyekre szükség volt a reformáció igazolása végett. Dogmákat változtatni és megállítani, lenének bár azok a legvilágosabb tudattal öszhangzásban, ma sem tenne egyebet, mint a lelkiismeret szabad mozgása elébe gátat emelni. Tiszteletre méltó emlékei a meglevő dogmák, és konfessziók a 3¹/₂ század előtti kor vallásos tudatának, de nem börtönei a lelkiismeretnek; nem korlátozzák a mostani vallásos tudatot, és ennek — tán — eltérő nyilatkozatát. Mig másfelől, a konciliumok által megállított és kötelező erejűekké tett új dogmák: a lelkiismeretre vert újabb bilincsek. Példa az újabb időben: az immaculata conceptio, és az infallibilitas. A protestantismus szellemével meggyezőleg tett tehát a prot. egylet, midőn dogmák, konfessziók változtatásába nem kíván bocsátkozni.

Ezen bőv érveléssel, erős következetességgel kivitt értekezés, a prot. egylet lefegyverző apologiájakint tünt fel azokkal szemben, kik új dogmákat vártak, és óhajtanak. Örömmel hallgattuk volna e bevezetés után magát a kitűzött tárgyat is; de a Jézus személye más alkalomra maradt.

Ezután, tanácskozás alá került a fiók-egyleti működés körébe tartozó eszközök megválasztása, és felhasználása. Ide vonatkozólag, t. Hegedüs Lajos tagtárs felolvasta egy, a protestáns-egylet célját ismertető értekezését, és az ehhez kapcsolt községi egyletek alakítására vonatkozó szabály-javaslatot, *) melyhez utólagosan még a káromkodás elleni egylet alakítását kívánja csatoltatni. A sikeres működhetés „hogyan“-ja, és a működés lehető fogamatja élénk vitát keltett. Voltak az optimismus; voltak a pessimismus felé hajlók. De abban mindnyájan megegyeztünk, hogy: a súlyedő erkölcsiség, és valóságos közöny elébe a jó népművelés emeli a legerősebb gátat. Határozattá lett, hogy a papok, az egyházmegyei előjáróság útján, szólitassanak fel községi egyletek alakítására.

A tárgysorozat változatosan lévén beosztá, ismét egy értekezés következett: a nőtleniségről. Sajnálattal vetjük, hogy ez értekezés szerzője, nt. Basa Mihály, ki egy-szersmind egyletünk elnöke is, nem lehetett jelen.

*) Szivesen kérjük ennek beküldését, hogy közlővén, másoknak is követendő például szolgáljon. Szerk.

Végül, helyi financialis kérdések után, aláírási iv nyittatott az önkényesen ajánlott tagsági díjak feljegyzése végett.

Horváth Sándor.

KÜLÖNFÉLÉK.

* Szász Gerőt, lapunk szerkesztőjét, szavakban ki nem fejezhető csapás sujtotta. Boldog házassága harmadik évében szép lelkű ifju nejét—Pap Annát—elvesztette. Szerelmök hátra maradt zálogai: két kised árva, az alig két éves Margit, s egy kis fiugyermek, ki—a költő szavai szerint—„a földön még névtelen.” A temetés e hó 20-án ment végbe, ezereket meghaladó résztvevők kíséretében, kik között tán egyetlen egy se volt, ki ne áldozott volna egy pár köny nyel a korán megnyilt sir felett, mely egy mindnyájunk által szeretve tisztelt család minden boldogságát magába temette. Itt igazán beteljesül az apostoli szó: „ha egy tag szenved, szenvednek a többi tagok is”; a Szász Gerő bánata a mi bánatunk is, az ő szenvedéseiben osztozó társak vagyunk mindnyájan, kik vele egy pályán küzdünk; oly pályán, melynek a mai hideg világban egyetlen öröme, s vigasza: szeretteink kised köre, családi boldogságunk világa; ha ez is romba dül, bizony, mindenünket vesztettük. Ószinte részvétünk szolgáljon némi enyhületül, s ha van még számára balzsam Gileadban, adja meg azt neki a jó isten!

* Kolozsvári egyházunk elhatározta, hogy a papválasztási szabályok módosítása érdekében az egybetilendő egyházkerületi közgyűléshez fog folyamodni. A feliratot közölni fogjuk közelebről. Óhajtható volna, hogy e nagy fontosságú kérdést egyházmegyéink közgyűlései vennék tüzetes vitatás alá, mert kétségbe nem vonható, hogy e törvénynek sok fogyatkozásai vannak, s meg vagyunk győződve a felől, hogy ha az egyházmegyék sürgetni fogják annak revisioját: az egyházkerületi közgyűlés a közszükségnek, és óhajnak eleget tesz.

== Jelentés. A helybeli ev. ref. főtanodában az 1871-72-ik tanév első felében a közvizsgálatok következő renddel fognak megtartatni: I. Bölcsészeti osztályok, január. 29. d. e. 8—11 óráig a II. éves bölcsészek a természettanból, d. u. 3—5-ig az I. év bölc. a latin- 5—7-ig a hellen irodalomból. Január. 30. d. e. 8—11-ig az I. év. bölc. a mennyiségtanból, d. u. 3—6-ig a II. év. bölc. az állattanból. Jan. 31. d. e. 8—10-ig a II. bölc. a latin- 10—12-ig a hellen iradalomból, d. u. 3—6-ig az I. év. bölc. a vegytanból. Febr. 2. d. e. 8—11-ig a II. év. bölc. a lélektanból. II. A közép és elemi tanoda osztályai. Febr. 1. d. e. 8—11-ig a középt. VI-ik osztálya; 11—12-ig az önként vállalkozottak a francia nyelvből, d. u. 3—5-ig az elemi I-ső osztály. Febr. 2. d. e. 8—11-ig a középt. V-ik oszt., d. u. 3—6-ig az elemi II-ik oszt. Febr. 3. d. e. 8—11-ig a középt. IV-ik oszt., d. u. 3—6-ig a elemi III-ik oszt. Febr. 5. d. e. 8—11-ig a középt. III-ik oszt., d. u. 3—6-ig az elemi IV-ik oszt. Febr. 6. d. e. 8—11-ig

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

a középt. II-ik oszt., d. u. 3—6-ig a középt. I-ső oszt. Febr. 15. d. u. 3 órakor: a bölcsészeti osztályokban érdemsorozat olvasás, jutalomosztás és a második tanfélév megnyitása. Kiadta Kolozsvárt, jan. 16. 1872. Jancsó Lajos, tanvezető tanár.

„ARANY-KÖNYV.”

== Belső-farkas-utcai templomunkban felállítandó új orgonánk költségeire újabban adakozott k. egyh. tanácsos, László József ur ivén:

T. Galgóci Károly ur 5 frt.

Összesen = 95 frt. és 1. db. arany.

== Diósadi ref. egyházunk urasztali készületei az ó-templommal együtt annyira megfogytak és elavultak, hogy az új templom új asztalára újaknak beszerzése vált szükségessé.

E célra sziveskedtek ajánlani: t. Dull László ur 5 frt., t. Kiss László ur 5 frt., t. Pelei Móric ur 1 frt., t. Dull Imre ur 3 frt., t. Dull Albert ur 2 frt., t. Dobai Antal ur 4 frt., t. Fodor Lázár ur 5 frt., t. Nagy Albert ur 1 frt., t. Pelei Kálmán ur 1 forintot, összesen 27 frtot.

Fogadják érte az egyház szives köszönetét. Szabó Pál, ref. lelkész.

== Tek. Osváth Lászlóné, született Ujvárosi Druzi aszszony, a kóród-szent-mártoni egyháznak egy sötét meggy-szín selyem-bársony, ezüsttel rojtozott, diszes szószéktakarót ajándékozott. A miért fogadja az egyház tagjainak hálás köszönetét. Kóród-Szent-Márton, dec. 2-án, 1871. Józsa Zsigmond, kóród-szent-mártoni ref. lelkész.

== Nagytiszteletű szerkesztő ur! A m.-pagocsa ref. fiók egyháznak 1848-ik év után a mult 1871-ik évig nem volt harangja, mely hiányon segíteni kívánt t. Darkó Lajos, pagocsa birtokos, és neje Kövesdi Rákhel aszszony. Mult év nyarán egy 168 o. é. forintba került szép hangzatu harangot hozattak saját költségükön a ref. egyháznak ajándékol. Ezen szép áldozat a vallás oltárán több másokban is felkeltette a vallásos buzgóságot s áldozatkésztséget, minek folytán egy második harang költségeinek fedezésére részint fizettek, részint ígéretet tettek az alábbiak:

Fizettek: 1. Pagocsa birtokos, r. kath. Simai Lajos ur 5 frt. 2. Horváth Imréné 5 frt. 3. A keszűi ref. lelkészné 3 frt. 4. Marosszéki kebli pénztárnok, t. Sánta Károly ur 2 frt. 5. Koróján Szkridon, görög kath. 2 frt. Ígéretet tettek ugyan e célra: 1. Haszonbérő t. Simai Márton ur, r. kath. 10 frt. 2. Egyháztág Szilágyi József 4 frt. 3. Balog Zsiga 5 frt. 4. T. Miriszlai Lukács ur, r. kath. 5 frt. 5. T. Csizsér Miklós ur. r. kath. 5 frt. 6. Beszolgáló ref. lelkész 5 forintot.

A vallásos buzgóságnak ezen szép bizonyítványáért, fogadják adakozók, az egyház nevében, őszinte köszönetemet. U. Szentpéteren, jan. 10-én, 1872. Vályi János, ref. lelkész.

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.